

Economisch-Statistische Berichten

Public relations bij tegenwind

★

Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom
Mogelijkheden voor de particuliere
woningbouw

★

Drs. M. C. Verburg
Het isolement van Schouwen-Duiveland
en Goeree-Overflakkee

★

W. McChesney Martin Jr.
Recent problems
of Federal Reserve policy

★

Dr. H. J. van Oorschot
Economische integratie en de
Westeuropese economische structuur

★

R. Fentener van Vlissingen
De mens en het autonome apparaat

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

43e JAARGANG

No. 2120

WOENSDAG 19 FEBRUARI 1958

BANDEN JAARGANG 1957

Elke dag komen er nog kaarten binnen van abonnees, die een band voor de jaargang 1957 bestellen. Wij konden daarom nog niet met de fabricage beginnen. Teneinde de abonnees, die in december en januari reeds bestelden, niet te duperen, moeten we thans een sluitingsdatum gaan vaststellen. Wij verzoeken de abonnees, die gaarne over een band beschikken, doch de bestelkaart niet verzonden, thans hiervan opgave te doen aan de

**N.V. Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
LANGE HAVEN 141, SCHIEDAM**

Bestellingen, na 25 februari a.s. ontvangen, kunnen niet meer worden uitgevoerd.

vacatures

HET LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT

vraagt voor de afdeling Streekonderzoek

EEN LANDBOUWKUNDIG INGENIEUR

Liefst richtingen Nederlandse Landbouw. De bedoeling is deze wetenschappelijke kracht na een inwerkperiode van 3 à 4 maanden te stationeren in Noord-Holland met standplaats Haarlem.

Brieven te richten aan het Landbouw-Economisch Instituut, Conradkade 175, Den Haag.

GEMEENTE ROTTERDAM

Burgemeester en Wethouders roepen gegadigden op voor de functie van

onderdirecteur van het havenbedrijf

Aan de te benoemen functionaris zal onder de directeur en in samenwerking met de onderdirecteur, die meer speciaal belast is met de technische aangelegenheden, in het bijzonder worden opgedragen de zorg voor de economische aangelegenheden, die de aandacht van de leiding van het Havenbedrijf vragen.

Verlangd wordt een dynamische en representatieve persoonlijkheid, academisch gevormd, met een gedegen kennis van de internationale handel en/of van internationale verkeersvraagstukken en beschikkend over een ruime ervaring in een leidinggevende functie bij een belangrijke onderneming of overheidsinstelling.

Salarisgrenzen: f 14.950,- - f 20.102,- (exclusief huurcompensatie).

Aanstelling boven het minimum is mogelijk. Gehuwden komen in aanmerking voor vergoeding van reis- of pension- en verhuiskosten.

Sollicitaties te richten tot Burgemeester en Wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis. Inzending binnen 14 dagen onder no. 62.

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

Financiering van invoer,
uitvoer en transit

Alle assurantien

Beleggingen en
vermogensbeheer

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6; Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400). Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandepotte; A. Vlerick.

Public relations bij tegenwind

Sedert enige maanden leest men regelmatig in de pers berichten omtrent ontslag van personeel. Deze berichten weerspiegelen, zoals uit onderstaande cijfers blijkt, slechts een fractie van het werkelijk gebeuren. Men kan om verschillende redenen ook niet anders verwachten. Bij vergelijking van enkele couranten bleek, dat de dagbladen met landelijke verspreiding elkaar in spaarzaamheid met nieuws omtrent ontslagen weinig ontliepen; hetzelfde gold voor enkele grote regionale en plaatselijke bladen. Wij hebben ons daarom gebaseerd op de dagelijkse berichtgeving van „Het Financieel Dagblad”, dat blijkens enkele vergelijkende steekproeven het meest van dit soort berichten bevatte. Hieruit is nevenstaande tabel bewerkt. Vergelijkt men hiermede de officiële maandelijkse opgaven omtrent de werkloosheid, dan zien wij, dat van de toeneming van het aantal werkloze mannen in december met 42.537 slechts 408 ontslagen in de dagelijkse berichtgeving in de pers vermeld waren. Voor januari waren deze aantallen resp. 18.779 en 809. Waarschijnlijk zouden wij een wat hoger aantal in persberichten hebben gevonden, indien alle plaatselijke dagbladen en niet dagelijks verschijnende nieuwsbladen met hun sterker lokaal gericht nieuws waren onderzocht.

Tot zover de kwantitatieve zijde van de berichtgeving omtrent ontslagen. Thans iets over de kwalitatieve kant, nl. hoe waren de berichten ingekleed en welke indruk konden zij maken? Met andere woorden, in hoeverre was bij hun opstelling met de public relations rekening gehouden? Tot goed begrip laten wij als resultaat van een keuze uit vele definities en taakomschrijvingen van public relations die van Dr. M. Weisglas ¹⁾ volgen: „Public relations is het zich rekenschap geven van zijn eigen plaats in het geheel en het hiernaar handelen, ten einde deze plaats een zo hecht mogelijke te doen zijn. In een vrije democratische samenleving betekent dit het verwerven van algemeen vertrouwen, waartoe alleen het wezenlijke beleid van de betrokken instelling of groepering de rechtvaardiging kan geven. Het gevoerde beleid is primair. Een beleid, dat vertrouwen rechtvaardigt; zal dit evenwel alleen verwerven, indien dit beleid ook bekend is. Het is de taak der public relations om enerzijds op dit beleid een invloed uit te

oefenen, welke er toe bijdraagt, dat het dit vertrouwen waard is, anderzijds om dit beleid uit te dragen naar degenen, wier vertrouwen nodig en gewenst is”. Het verleden jaar verschenen rapport „Beeld en Werkelijkheid van de Twents-Achterhoekse Textielindustrie” ²⁾ toont hoeveel invloed het personeelsbeleid en de ontslagen in de slechte jaren hebben gehad op de geneigdheid in die industrie te werken en op de opvattingen van de arbeiders omtrent de bedrijven na de tweede wereldoorlog.

Het vorenstaande in aanmerking genomen, kunnen toelichtingen bij ontslagen, zo mogelijk met enige bijzonderheden en vooral met eventuele regelingen voor de afvloeienden, slechts in die gevallen worden gemist, waar het bedrijfsbelang met dergelijke vermeldingen regelrecht in strijd zou zijn. Hoe de praktijk in de afgelopen 2½ maand was, moge uit de tabel blijken. Hierbij dient het voorbehoud te worden gemaakt, dat op de weg van directietafel naar courantenlezers toelichtingen

kunnen zijn geschrapt. Public relations bij tegenwind, waarvan men de mogelijke latere vruchten in het oog houde, is gediend met een mogelijke toevoeging aan ontslagberichten van de hoop, die de directie voor de toekomst koestert, van de vooruitzichten, welke zij kan openen of van de bemoediging waarin het medeleven met de ontslagenen doorschemert.

Als voorbeeld laten wij iets uit de Werkspoorcourant volgen. Bij de mededeling, dat de personeelsterkte in 1957 van ongeveer 6.000 personen tot 5.300 daalde en dat de vooruitzichten voor rollend materieel moeilijk zijn, werden toch de goede public relations gediend met de toevoeging, dat door de activiteiten buiten de wagonbouw, welke de laatste vijf jaren zijn ontwikkeld, andere mogelijkheden voor het bedrijf zijn verkregen. Het aantal aanbiedingen, dat voortdurend wordt gedaan, is belangrijk. Met de grootste inspanning wordt gewerkt om de opdrachten te verkrijgen. Dergelijke woorden veranderen niets aan de kille feiten; maar zulke toelichtingen geven ons een beter begrepen en meer aanvaardbaar beeld van een situatie, waarbij in Nederland thans ongeveer 100.000 gezinnen zijn betrokken.

Rotterdam.

G. DE BRUYN.

²⁾ Samengesteld door het Sociologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Leiden.

Periode	Aantal	Aantal motiveringen	Waarvan meer gedetailleerd	Wegens fusie, rationalisatie e.d.	Aantal betrokken personen	Regelingen voor ontslagenen
dec. '57.....	12	6	2	—	408	—
jan. '58.....	11	9	4	1	809	2
1e helft februari.....	6	5	4	2	687	3

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 21 oktober 1953, blz. 828.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Public relations bij tegenwind, door Drs. G. de Bruyn	143	De mens en het autonome apparaat; gedachten van een psychiater, door R. Fentener van Vlissingen	156
Mogelijkheden voor de particuliere woningbouw, door Prof. Dr. Ir. H. G. van Beusekom	144	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans	158
Het isolement van Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee, door Drs. M. C. Verborg	146	Notities:	
Recent problems of Federal Reserve policy, door W. McChesney Martin Jr.	149	Geldwaardedaling	148
Economische integratie en de Westeuropese economische structuur, door Dr. H. J. van Oorschot	153	De Westduitse foto-chemische industrie	152
		Recente publikaties	159

De particuliere bouwnijverheid, die door de tegenwoordige kapitaalmoelijkheden en met name de zeer ongunstige rentevoorraarden geen kans ziet het in het bouwprogramma 1958 opgenomen aantal woningen in uitvoering te brengen, moet op korte termijn in staat worden gesteld haar werk voort te zetten en uit te breiden. Voor de wijze, waarop dit wellicht zou kunnen geschieden, wijst schrijver op de regeling van 1924 tot het verstrekken van tweede hypotheeken aan particuliere bouwondernemers, welke regeling in belangrijke mate ertoe heeft medegewerkt om de particuliere bouw — in een ongeveer gelijke situatie van kapitaalschaarste en hoge rente als thans — aan de gang te houden. Ook de hypotheekregeling van 1940 en die van 1941 beoogden de voltooiing van in uitvoering zijnde woningen en de bouw van nieuwe woningen te bevorderen, wanneer deze door financiële moeilijkheden zou worden belemmerd.

Mogelijkheden voor de particuliere woningbouw

De moeilijkheden voor de particuliere woningbouw, waarop wij in het vorige artikel ¹⁾ hebben gewezen, hebben in deze tijd van kapitaalschaarste een alleszins begrijpelijke oorzaak: het is moeilijk, aan kapitaal te komen, en de rente is hoog. Van verschillende zijden is dan ook de laatste tijd geweest op de onbevredigende toestand, dat het bouwprogramma van de Regering rekent met 40.000 particuliere woningen, dat de particuliere bouwers gereed staan om deze woningen te bouwen, maar door de hoge rente daarvan worden weerhouden, dat dientengevolge tal van bouwplannen worden uitgesteld, en dat daardoor in het bouwbedrijf werkloosheid ontstaat. En er wordt niets gedaan om deze cyclus terug te draaien.

De burgemeester van Zeist heeft in zijn nieuwjaarsrede gewezen op de te hoge huren van de door particulieren gebouwde woningen en daarom maar gepleit voor een aanzienlijke uitbreiding van de woningwetbouw. De burgemeester van Amersfoort heeft bij een overeenkomstige gelegenheid iets dergelijks geconstateerd. Het huurverschil tussen een woningwetwoning en een premiewoning is ongeveer negen gulden per week. Dit verschil, dat ongeveer overeenkomt met hetgeen wij in ons vorige artikel hebben becijferd, wil deze burgemeester overbruggen door een drastische verhoging van de premie.

Ten slotte heeft ook de Nederlandse Bond van Bouwondernemers een verklaring uitgegeven, waarin hij zich beklagt, dat de Regering aan de woningwetbouw, die volgens de wet als aanvullend is bedoeld, aanzienlijke rentefaciliteiten heeft verleend, die de particuliere bouw niet ontvangt. De bond vraagt daarom, dat op korte termijn de subsidieregeling voor de particuliere bouw eveneens wordt aangepast aan de situatie op de kapitaalmarkt in dezelfde mate als dit is geschied voor de woningwetbouw. Gebeurt dit niet, dan is de particuliere bouw niet in staat om te voldoen aan de verwachtingen: het bouwen van 40.000 woningen.

Naar onze mening is er op al deze vragen maar één antwoord: indien aangetoond is, dat het particuliere bouwbedrijf door de tegenwoordige kapitaalmoelijkheden en met name de zeer ongunstige rentevoorraarden niet in

staat is, het in het bouwprogramma 1958 opgenomen aantal woningen in uitvoering te brengen — en wij menen, dat dit thans wel voldoende duidelijk is geworden — dan mag van de Regering worden verwacht, dat zij maatregelen zal nemen om deze moeilijkheden te ondervangen of te overbruggen.

Het particulier initiatief en de woningwetbouw hebben in ons woningbouwbestel ieder hun eigen taak. Het zou niet juist zijn, indien beide door financieringsmoeilijkheden belemmerd werden in de volvoering van deze taak — en dit is thans het geval — de één door belangrijke offers uit de staatskas op de been te houden en de ander aan zijn lot over te laten.

Hierbij komt nog, dat aan de particuliere woningbouw door de wet de eerste plaats is toegekend. Dit standpunt wordt ook nu nog door de grote meerderheid van ons volk aanvaard. De woningwetbouw moet aanvullend blijven, alleen reeds hierom, omdat de woningwetbouw steeds meer een stuk gemeentebemoeiing wordt en het in hoge mate ongewenst is, dat de gemeentelijke overheid het grootste aandeel in de woningvoorziening zou nemen. Dit zou trouwens ook om praktische redenen onmogelijk zijn, omdat de woningwetbouw te veel ambtelijke bemoeiingen met zich brengt. Een woningbouw en masse, zoals wij in de komende jaren onherroepelijk nodig zullen hebben, is alleen te verwezenlijken door een grote ontwikkeling van het particulier initiatief, precies zoals dit met de voorziening van radio- en televisietoestellen het geval is.

Het is dus een zaak van algemeen maatschappelijk belang, de particuliere bouwnijverheid niet alleen in het leven te houden, maar haar op korte termijn tot een grotere ontwikkeling te brengen. Of met andere woorden: het is noodzakelijk, dat de particuliere bouwnijverheid op korte termijn in staat gesteld wordt, haar werk voort te zetten en uit te breiden. In het verleden heeft de Overheid meermalen maatregelen in deze zin genomen en met succes.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 12 februari 1958.

De hoofdinspecteur van de Volkshuisvesting, Ir. Van der Kaa, memoreert in zijn verslag over 1924 de vaststelling van een regeling tot het verstrekken van *tweede* hypotheek aan particuliere bouwondernemers, zulks ter tegemoetkoming aan de toen bestaande kredietmoeilijkheden. In dit verslag wordt gewezen op de kapitaalschaarste, de hoge rentevoet, en de Huurwetten, die, hoewel niet op nieuwe woningen van toepassing, toch de verkoopwaarde drukten tot beneden de stichtingskosten. Het beschikbare kapitaal was niet toereikend voor de vraag en met name de bouw van arbeiderswoningen kwam door kredietmoeilijkheden tot stilstand. Men ziet: de toestand was ongeveer gelijk aan die van nu.

Om al deze redenen werd een bedrag van f. 6 mln. uitgetrokken voor het verstrekken van *tweede* hypotheek tegen lage rente. Dit bedrag werd voldoende geacht voor 10.000 woningen. De regeling had betrekking op arbeiderswoningen met een maximum inhoud van 260 m³ voor eengezinshuizen en 200 m³ voor etagewoningen. Het bedrag der tweede hypotheek bedroeg einde 1926 gemiddeld f. 330 per woning naast een eerste hypotheek van gemiddeld f. 2.620. De bedragen zijn van een andere orde van grootte als de tegenwoordige.

Het trekt de aandacht, schrijft de hoofdinspecteur, dat voor een belangrijk aantal woningen, waarvoor tweede hypotheek is toegezegd, na de voltooiing van de bouw van deze toezegging *geen gebruik* is gemaakt. De toegezegde hypotheek had echter voor de ondernemer het risico van een te hoge rentelast weggenomen en hem in staat gesteld ook bij een onzekere kapitaalmarkt zijn bedrijf voort te zetten. Ook zonder dat de tweede hypotheek in alle gevallen werd uitgekeerd, was zij toch het middel om particuliere woningen tot stand te doen komen.

Deze regeling is eerst einde 1933 ingetrokken. Het aantal werkelijk gevestigde tweede hypotheek beliep slechts enkele duizenden. Toch heeft deze regeling in belangrijke, matè meegewerkt om de particuliere bouw in een periode van kapitaalschaarste en hoge rente aan de gang te houden.

In 1932 traden opnieuw kredietmogelijkheden op voor de particuliere bouw. De teruggang van het algemene inkomstenpeil als gevolg van de aanpassingspolitiek bracht een aantal moeilijkheden met zich, die de Regering leidden tot het instellen van een Interdepartementale Commissie, die zich met drie vraagstukken diende bezig te houden: de financiële moeilijkheden voor de particuliere bouw, de dreigende werkloosheid in de bouwvakken en de vraag naar woningen met lage huur. Deze problemen werden in onderling verband gezien.

Overleg met de Rijksfondsen, zegt de hoofdinspecteur in zijn verslag over 1932, leidde tot overeenstemming over een regeling tot kredietverlening aan de particuliere bouw. Deze behoefte echter niet te functioneren, omdat er aan het einde van het jaar een grote ruimte op de geldmarkt ontstond, die tot een belangrijke daling van de rentevoet leidde.

Voor de derde maal heeft de overheid zich de zorgen voor de kapitaalverschaffing ten behoeve van de particu-

Barratts OF BRITAIN

VOOR HERENSCHOENEN
VAN STANDING

BATA INTERNATIONAL

AMSTERDAM - KALVERSTRAAT

(Advertentie)

liere bouw aangetrokken in 1940, toen reeds spoedig na het uitbreken van de oorlog een hypotheekregeling werd vastgesteld (augustus 1940), die onder andere beoogde de voltooiing van in uitvoering zijnde woningen en de bouw van nieuwe woningen te bevorderen, wanneer deze door financiële moeilijkheden zou worden belemmerd.

Ditmaal werden eerste hypotheek verstrekt tot 90 pCt. van de stichtingskosten voor woningen tot 450 m³ inhoud. Deze regeling is in augustus 1941 vervangen door de hypotheekregeling 1941, die eveneens hypotheek tot 90 pCt. in uitzicht stelde tegen 4 pCt. rente. In verband met de gestegen bouwkosten kon 40 pCt. van de hypotheek renteloos worden verstrekt. Door het algemene verbod tot bouwen, uitgaande van de bezetter, kwam deze regeling 1 juli 1942 tot stilstand.

Uit het voorafgaande blijkt, dat het verlenen van hypotheek van overheidswege ten behoeve van de particuliere bouw in het verleden zeker niet ongewoon is geweest. Bij herhaling heeft de Regering naar dit middel gegrepen, wanneer de toestand op de kapitaalmarkt de particuliere bouw tot stilstand dreigde te brengen.

De grote betekenis van deze hypotheekregelingen ligt intussen niet in een overweldigend aantal particuliere woningen, dat met de hulp daarvan is gefinancierd. Neen, deze regelingen hebben niet veel geld gekost en toch zijn er veel woningen tot stand gekomen. Zij hebben getoond, dat de Regering er grote waarde aan hechtte, de particuliere bouwnijverheid de haar toekomstige plaats in de woningvoorziening te laten behouden. De kapitaalmarkt kon zien, dat de Overheid met haar, maar als het niet anders kon ook zonder haar, de particuliere woningbouw wilde laten functioneren. Juist daarin, en niet in een enorm bedrag aan verstrekt bouwkapitaal, ligt de grote *preventieve* werking van deze regeling.

Het feit, dat de Regering bereid was om tweede hypotheek te verlenen tegen een billijke rente — en dit geldt met name voor de regeling van 1924, die het langst heeft gewerkt en toch heel weinig heeft gekost — had op zichzelf reeds een zo gunstige invloed op de kapitaalmarkt, dat de particuliere woningbouw weer volledig op gang kwam. Zou hierin niet een aanwijzing kunnen liggen voor de weg, die thans, nu de particuliere bouw weer door kapitaalschaarste en een zeer hoge rentevoet dreigt te worden stilgelegd, zou kunnen worden gevolgd om de particuliere woningbouw in staat te stellen, het toegedachte contingent en meer dan dat tot stand te brengen?

's-Gravenhage.

Prof. Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

De ontwikkeling van Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee wordt geremd door hun geïsoleerde ligging. Schrijver wijdt hieraan enige beschouwingen inzake het ruimtelijk-economisch evenwicht. Het tot stand komen van vaste verbindingen zou hierin een revolutionaire verbetering brengen. De besparingen, die een vaste verbinding voor het autoverkeer zouden meebrengen, schat schrijver voor Schouwen-Duiveland op f. 1,89 mln. en voor Goeree-Overflakkee op f. 4,42 mln. Schrijver betreurt het, dat de Minister van Verkeer en Waterstaat het bouwen van een brug over het Haringvliet onder de bestedingsbeperking heeft laten vallen. Nu door het voorstel van de K. v. K. voor Dordrecht — het laten bouwen en exploiteren van de brug door een particulier bedrijf via een concessie, waarbij gedurende de jaren dat de brug slechts van regionale betekenis zal zijn fol zal worden geheven — de prioriteit van het project nog is verhoogd, pleit schrijver voor een zo snel mogelijke uitvoering.

Het isolement van Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee

De eilanden Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee vertonen ieder in hun economische activiteiten een evenwicht dat zich reeds vele decennia op een ongeveer constant niveau handhaaft. De imposante economische expansie die het zielental van ons land van 8 miljoen in 1930 tot 11 miljoen in 1957 deed opvoeren ging aan de genoemde eilanden voorbij. Hun inwonertal bleef dan ook nagenoeg gelijk: Schouwen-Duiveland 23.600 en 23.270, Goeree-Overflakkee 31.300 en 33.060, respectievelijk in 1930 en 1957.

De economische en technische ontwikkeling die achter een demografisch accres ligt is een fenomeen dat optreedt door middel van verbeteringen in het transportsysteem. De eerste leidt tot een daling van kostenfactoren die zich in principe overal kan voordoen. Waar echter de verbetering in het transportsysteem regionaal zeer uiteenloopt ontstaan kostenverschillen die in sommige gebieden een expansie in de economische activiteiten veroorzaken, maar elders een stagnatie of zelfs een relatieve achteruitgang doen optreden. Voor een zeer groot deel wordt hierdoor het verschil in aantrekkelijkheid van de standplaats bepaald. De begunstigde streken zijn voortdurend op weg naar een nieuw „locational equilibrium” dat nooit een rustpunt bereikt omdat de verkeersverbeteringen dit potentiële evenwicht steeds weer verstoren en omhoogbrengen. De actieradius van dergelijke streken wordt steeds groter. Daar waar de transportverbeteringen zich niet voordoen — zoals op de genoemde eilanden — neemt men een stagnatie waar. De vestigingsplaatsen hebben zelfs de neiging relatief achterop te geraken en op zijn gunstigst kan men binnen zulk een gebied van een permanent vestigingsplaatsevenwicht spreken met een bijbehorende stabiele economische actieradius.

Het verschil in niveaus van de economische activiteiten tussen de bevoordeelde en achteropgestelde gebieden wordt onder invloed van de divergerende transportkosten steeds groter, hetgeen zich uit in een overeenkomstige divergentie van de bevolkingsgetallen. Het kan ook in andere economische eenheden worden uitgedrukt. Op de begunstigde plaatsen stijgt de grensproductiviteit van het kapitaal, wat leidt tot nieuwe investeringen en hogere rentabiliteit dan in de achtergebleven gebieden. Uiteraard is dit geen enkel-

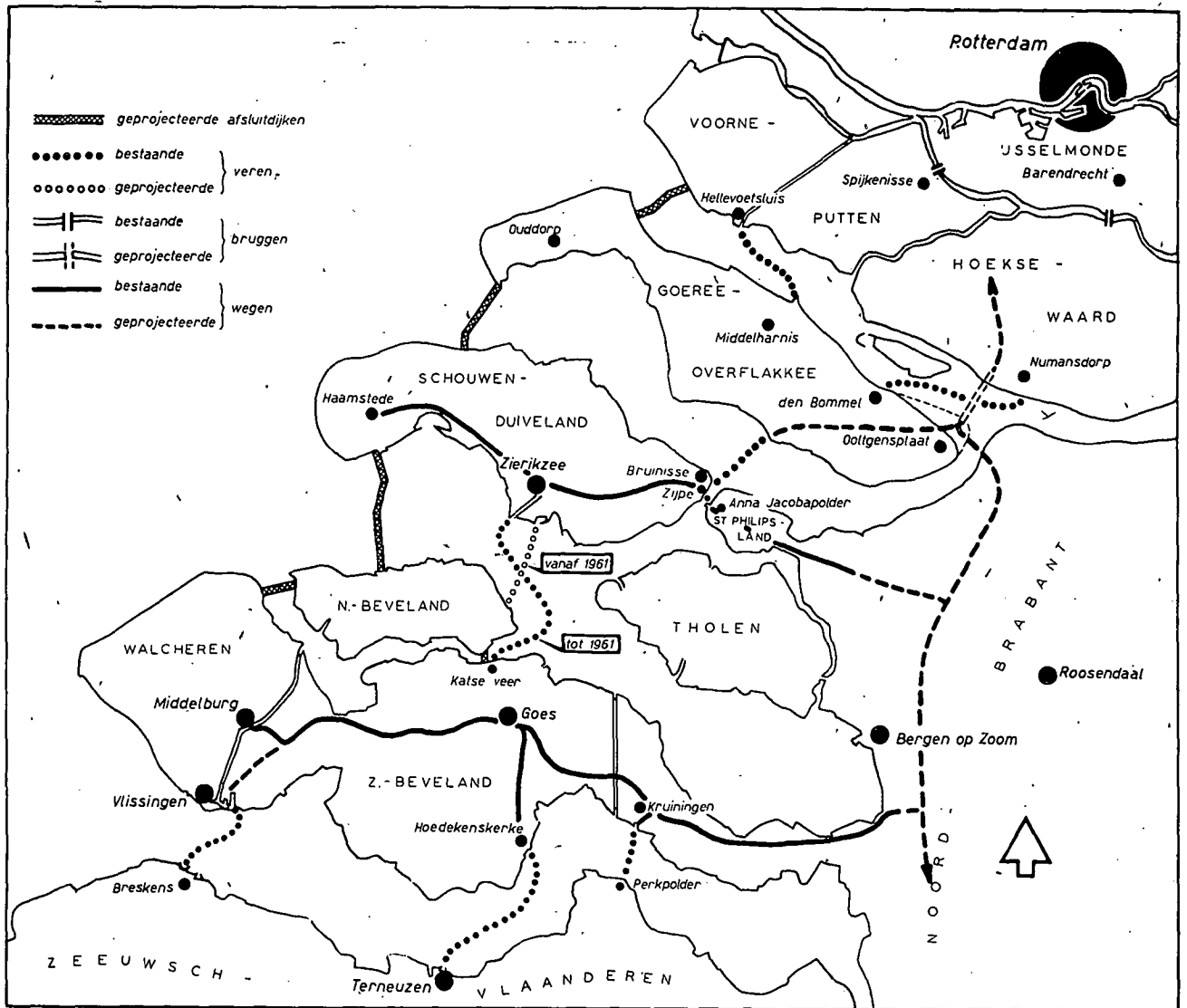
voudig proces en spelen „multipliers” of agglomererende invloeden hierin mede een rol.

Met betrekking tot Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee kunnen wij de negatieve invloed van verkeersverbeteringen vaststellen aan de hand van de invoering van de spoorwegen en van de perfectionering van de vrachtauto en het stelsel van wegen. Vóór die tijd was er nauwelijks van grote verschillen in de transportsituatie sprake. Van vervoer over land was toch immers alleen over zeer korte afstanden sprake; voor vervoer per schip lagen deze eilanden in die tijd zelfs gunstig. Vergeleken met paardentractie deed het spoor de massaprestatie per transporteenheid tot het 150 à 220-voudige stijgen ¹⁾. De vrachtkosten daalden aldus omstreeks 1880 tot 5 pCt. van het voormalige transport op lange afstand. De eilanden profiteerden van deze ontwikkeling slechts in zeer geringe mate door het ontbreken van goed bereikbare aansluitingspunten. De betekenis die het spoor kreeg voor hoogwaardige massa-goederen en eindprodukten van middelgroot volume ging hun voorbij. Dit leidde tot industriële concentratie vooral in de steden en tot „Entleerung” van de ongunstig gelegen gebieden.

De gemiddelde prestaties van de vrachtauto liggen op een kortere afstand dan die van de spoorwegen. Reeds hierin ligt een beperking van haar effect op de economie der eilanden, waarvoor geldt, dat de omgerekende¹ afstanden en tijdsduur aanmerkelijk worden verlengd door de veerdiensten. Voor verschillende categorieën goederen waarmee de vrachtauto sterke affiniteiten vertoont — bederfelijke voedingsmiddelen, ijl- en omlaadgevoelige goederen en niet te volumineuze eindprodukten — lagen er op de eilanden evenmin perspectieven. Men denke slechts aan de tuinbouw. Een andere categorie goederen waarvoor deze bezwaren niet gelden deed wel haar intrede of handhaafde zich met de opkomst der vrachtauto: zuivel, meubelindustrieën, boekdrukkerijen en bakkerijgrondstofbedrijven. Hiervan zijn voorbeelden aanwezig.

De ontwikkeling van de eilanden laat zich als volgt samenvatten. Waar de economische krachten zich kunnen

¹⁾ Cf. voor het volgende F. Voigt: „Verkehr und Industrialisierung” in Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 1953, blz. 193-239.

doorzetten, ongehinderd door verkeersonvolkomenheden, verwerkelijk zich een ideale „grondstructuur”, overeenkomstig de productievoorzwaarden. Naarmate het transport een limiterende factor wordt blijft zij verder van dit ideaal verwijderd. Ook hier wijzen wij op de ontwikkelingsmogelijkheden — per se — die zich op de eilanden zouden voordoen voor de tuinbouw en het toerisme, wanneer zij beter ontsloten zouden worden. Het woord van Voigt: „Das Gleichgewicht is eine Funktion der Unvollkommenheit der Verkehrsmittel”²⁾ wordt hiermee duidelijk geïllustreerd. Theoretisch kan men dit als volgt uitdrukken: de kostendeterminanten voor vestigingen op het eiland kunnen relatief slechts ongunstiger worden; de vraagdeterminanten van de afzet — in het kader van de ruimtelijke monopolistische concurrentie — zullen eer slechter dan gunstiger worden; bijgevolg wordt het principe van de vestiging die streeft naar de maximale winst steeds verder gefrustreerd.³⁾

Het is duidelijk dat het tot stand komen van vaste verbindingen hierin een revolutionaire verbetering brengt. Deze zullen de transportkostenfactor zodanig verlagen

— zoals wij nader zullen aantonen — dat het „locationa. equilibrium” geheel verstoord wordt en een tendentie ontstaat naar een nieuw evenwicht dat op zijn beurt weer een functie is van de nieuwe situatie op transportgebied. Zij kan in de volgende termen worden omschreven: een grotere economische actieradius, een stijgende grensproductiviteit van het kapitaal, verdere verwerkelijking van de „grondstructuur”, gunstiger vraag- en kostendeterminanten en bijgevolg een stijgend inwonertal.

Op één punt is het mogelijk een indruk te krijgen van de economische betekenis die de aanleg van vaste verbindingen voor de insulaire economie zal hebben. Met betrekking tot het autoverkeer van en naar de eilanden beschikken wij, voor zover van belang voor onze probleemstelling, slechts over de gegevens van de twee belangrijkste veren Middelharnis—Hellevoetsluis en Zijpe—Anna Jacobapolder⁴⁾. Bij een vaste verbinding van Schouwen via Flakkee naar Rotterdam en omgeving interesseert ons alleen de relatie met dit laatste gebied. Het eerste veer bedient hetzelfde gebied als de in aanmerking komende brugverbinding over het Haringvliet. De dam bij Bruinisse — die in het kader

²⁾ Cf. Voigt, a.w. blz. 208 en 214 e.v.

³⁾ Cf. M. L. Greenhüt: „Plant location in theory and practise”. The Economics of Space, The University of Carolina Press, 1956, passim.

⁴⁾ Wij sluiten dus de veren Den Bommel-Numansdorp en Zijpe-Numansdorp uit. In deze berekening ligt dus een minimalisering besloten.

der Deltawerken in 1964 gereed zal zijn — vervangt het veer bij Zijpe slechts in zover dit dezelfde windstreken bedient; alleen het gebied bezuiden de Maas behoort hier niet toe. Wij mogen aannemen dat 75 pCt ⁵⁾ van het verkeer dat thans wordt afgewikkeld via het veer van Zijpe naar Anna Jacobapolder in de toekomst van deze dam gebruik zal maken, hetgeen neerkomt op rond 150.000 auto's (waaronder 105.000 personen- en 41.000 zware vrachtauto's) en 16.000 motorrijwielen e.d.

De besparingen die toe te rekenen zijn aan de vaste verbinding kunnen in vijf categorieën worden ingedeeld: besparing op veergelden, verkorting van af te leggen afstanden en opheffing van het tijdverlies op het veer, van wachttijden en van schade aan voertuig en lading. De bedragen, die worden opgenomen voor Goeree-Overflakkee zijn ten dele ontleend aan een brief die de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Dordrecht e.o. heeft gericht tot de leden der Tweede Kamer d.d. 26 november 1957. Alle cijfers hebben steeds betrekking op het jaar 1956. Door de verschillende bronnen loopt de wijze van berekening per eiland uiteen. De uitkomsten stemmen daarin overeen dat zij telkens geminimaliseerd zijn.

Voor Goeree-Overflakkee worden de bespaarde veergelden voor 107.000 auto's op f. 1 mln. gesteld. De afstandverkortingen kunnen we verwaarlozen daar de kortere afstanden via de Hoekse Waard ongeveer gecompenseerd worden door de langere trajecten die op Goeree-Overflakkee moeten worden afgelegd naar Ooltgensplaat. De opheffing van het tijdverlies op het veer belooft 70.000 uren die worden berekend tegen f. 6 per uur aan bedrijfs- en personeelkosten ⁶⁾, hetgeen een totaalbedrag van f. 420.000 oplevert. De verliezen ontstaan door de wachttijden worden door de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Dordrecht e.o. gesteld op f. 3 mln. De schade aan het voertuig en de lading die niet te verwaarlozen is wordt bij gebrek aan gegevens pro memorie opgenomen.

Voor Schouwen-Duiveland bedragen de bespaarde veergelden f. 315.000. De afstandverkortingen bedraagt via de vaste verbinding ruim 25 km. Tegen een tarief van 30 cent per km voor een vrachtauto, 20 cent voor een personenauto en 10 cent voor motorrijwielen e.d. komt dit neer op een bedrag van f. 900.000. De tijdwinst door deze afstand-

⁵⁾ Voor alle Zuid-Hollandse en de noordelijke Zeeuwse eilanden bedraagt dit 85 pCt. Cf. D. van Setten en H. J. van Zuylen: „De functie van de streekvervoerbedrijven in het Nedertlandse vervoerapparaat”, Breda 1948, blz. 38.

⁶⁾ M. C. Verburg: „Verkeersanalyse voor het Deltaplan”, in „E.-S.B.” van 27 oktober 1954, blz. 850. Het betreft hier verloren bedrijfsuren door omwegen of lagere gemiddelde belading per tijdseenheid.

Geldwaardedaling

Waardedaling van het geld, gemeten naar de koopkracht, vindt bijna over de gehele wereld plaats. Volgens „Picks' Currency Yearbook 1957” waren gedurende de periode 1948 tot 1956 de enige uitzonderingen de valuta's van Irak, de Libanon, Syrië, Cuba, Panama en de Philippijnen. Gedurende dit tijdvak daalde evenwel de waarde van de Amerikaanse dollar met 15 pCt., van het Britse pond sterling met 34 pCt. en van de Franse frank met 52 pCt. In een viertal landen, nl. Paraguay, Bolivia, Chili en Korea, daalde de waarde van het geld zelfs met meer dan 90 pCt.

verkorting, het vervallen van het veer en van de wachttijden bedraagt drie kwartier per vervoermiddel, dat is voor 150.000 auto's in totaal 112.500 uren die tegen f. 6 berekend ⁶⁾ f. 675.000 opleveren. De schade aan voertuig en lading wordt weer gememoreerd.

Wij krijgen derhalve de volgende opstelling:

	Schouwen-Duiveland	Goeree-Overflakkee	Totaal
Besparing veergelden	f. 315.000	f. 1.000.000	f. 1.315.000
Kilometerbesparing..	„ 900.000	nihil	„ 900.000
Tijdwinst wegverkorting		nihil	
Idem opheffing veer	„ 675.000	„ 420.000	} „ 4.095.000
Idem opheffing wachttijden		„ 3.000.000	
Schade aan voertuig en lading	P.M.	P.M.	
Totaal	f. 1.890.000	f. 4.420.000	f. 6.310.000

Aanvankelijk lag het in de bedoeling van de Minister van Verkeer en Waterstaat op de Rijksbegroting voor 1958 een post op te nemen voor de uitvoering van de brug over het Haringvliet. Deze is echter gesneuveld onder de guillotine van de bestedingsbeperking. Teneinde het doel op andere wijze te bereiken heeft de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Dordrecht e.o. voorgesteld een particulier bedrijf via een concessie de bouw en exploitatie van een brug ter hand te doen nemen. Het ligt in de bedoeling een tol te heffen gedurende een aantal jaren dat deze brug slechts een regionale betekenis zal hebben, dat is tussen het tijdstip van haar gereedkomen — in 1961 of 1962 — en het moment dat deze brug in de internationale Beneluxweg zal zijn opgenomen (1968). Het eiland Goeree-Overflakkee wil zich dan jaarlijks het offer van het dubbele der hier bovengenoemde veergelden — dus f. 2 mln. — getroosten. Men rekent daarbij op een verdubbeling van het verkeer, dat dan de veergelden in de vorm van een tol zal betalen. Een telling op de bruggen bij Spijkenisse en Barendrecht heeft geleerd, dat het vrachtautoverkeer in en uit de Hoekse Waard tien maal zo belangrijk is als dat van en naar Flakkee, terwijl deze gebieden overigens gelijkwaardig zijn; voor personenauto's geldt de verhouding 5 op 1. De vervoerscheppende waarde van de behandelde verbinding zal dus evident zijn.

Zou men voor Schouwen-Duiveland dezelfde gedachte toepassen, dan mag men de totale tol jaarlijks op f. 2,63 mln. stellen of gekapitaliseerd ongeveer f. 45 mln. een bedrag, dat overeenkomt met de investeringskosten voor de brug. Wij zijn geneigd de vervoerscheppende waarde nog hoger te stellen. Het betoog in de aanhef adstrueert onze verwachting. Bovendien zal (na 1961) de veerverbinding tussen Midden-Zeeland en Schouwen-Duiveland — na het tot stand komen van het Drie-eilandenplan — zodanig worden verbeterd, dat de verkeersaandrang uit en in de richting van Rotterdam via de vaste eilandenverbinding, zeker des zomers, zeer zal worden vergroot. Alle argumenten pleiten dus voor een zo snel mogelijke uitvoering van het gewraakte brugproject, waarvan „de streek” de prioriteit heeft omhooggebracht door de bereidheid tot toelbetaling.

Het is te betreuren dat ook in deze materie de bestedingsbeperking zo ruw ingrijpt. Het wordt hoog tijd dat de investeringspolitiek van de Overheid nu en in de toekomst onderworpen wordt aan duidelijke rendementsnormen. Het streven naar economisch en ruimtelijk-economisch evenwicht zal daardoor een duidelijke richtlijn verkrijgen. Zoals wij zagen kan dit demografische congesties mede voorkomen. Trouwens: de distributieve rechtvaardigheid heeft ook een geografisch aspect.

Middelburg.

Drs. M. C. VERBURG.

Dit artikel bevat de, enigszins gewijzigde, tekst van de verklaring, die de voorzitter van de Federal Reserve Board kort geleden heeft afgelegd voor de Joint Economic Committee. In dit „statement” schetst de heer Martin allereerst de ontwikkeling van de Amerikaanse economie in het afgelopen jaar, waarbij wordt uiteengezet welke monetaire politiek in verband daarmee werd gevoerd. Vervolgens maakt schrijver enkele opmerkingen over de rol, die de fiscale politiek naast of in samenwerking met de monetaire politiek speelt bij het streven naar economische stabiliteit. Ten slotte gaat schrijver na in hoeverre er kans bestaat dat binnen de eerstkomende twaalf of vijftien maanden inflatoire krachten weer hun kop opsteken. In dit verband wijst schrijver op de aanwezigheid van een aantal factoren, die herstel van de huidige Amerikaanse conjunctuur in de hand werken.

Recent problems of Federal Reserve policy^{*)}

Only five years ago, the role of credit and monetary policy was explored with a subcommittee of the Joint Economic Committee, charged with making an inquiry into „Monetary Policy and the Management of the Public Debt: Their Role in Achieving Price Stability and High Level Employment”. One of the issues was the potential contribution of flexible monetary policy in fostering balanced and orderly economic growth. At that time, I emphasized that flexible monetary policy could make a positive contribution to stable economic growth, indeed was indispensable to it, though it could not do the whole job. Although monetary policy was only one of the instruments available to Government policy to help carry out the objectives of the Employment Act of 1946, it needed to be used if we were to have tolerable success in meeting those objectives.

In administering our responsibilities since that inquiry the Board of Governors has endeavored at all times to adjust our policies affirmatively and promptly to the changing economic situation. We have consistently acted to encourage such credit and monetary expansion as would be needed by a growing economy without inflation. We have resisted inflationary pressures by credit and monetary restraints whenever such pressures have mounted. We have relaxed restraints and made bank credit more available and eased credit conditions generally whenever inflationary tendencies have abated.

Anti-inflationary policies and anti-deflationary policies are inseparably linked. To achieve maximum success in contributing to stability, Federal Reserve policies, and indeed all types of government, as well as private, actions, must resist excesses on the upside if they are not to complicate the adjustment process on the downside. On the other hand, excessive stimulus during recession can jeopardize long-run stability.

Throughout the period since flexible credit and monetary operations were resumed in early 1951, we have endeavored to shape our policies continuously in accordance with basic economic forces and conditions. The economic situation, to be sure, has been influenced in some degree by our policies, but it has not been created by them. Many other forces are also at work in a dynamic enterprise economy.

This background is relevant to an understanding of more recent developments. A year ago economic conditions were characterized by strong inflationary pressures. This was exemplified by the substantial rise that was occurring in gross national product measured in current dollars compared with the relatively modest increase that was being experienced in product measured in constant dollars. In spite of the preceding credit and monetary actions that had been taken, money was losing its value at a pace that was a matter of deep concern to all.

Inflationary excesses had clearly gotten ahead of us and the economy stood in danger of an inflation crisis. The adjustment problems that the economy is confronting today are the aftermath of those excesses. In retrospect, none of us participating in economic decision-making adequately appraised the speed and force of inflationary boom. Consumer credit rose substantially in 1955. Businesses vastly increased their expenditures for plant and equipment in 1956 and 1957. Bankers and other lenders greatly expanded their commitments to lend. Labor unions sought current wage increases — and commitments for future increases — that pressed against or exceeded gains in productivity. However, inflationary trends seem to have halted before creating maladjustments of such severity to lead to a protracted period of liquidation and structural realignment in the economy.

Inflationary trends continued through the summer months of last year. There was an alarming spread of the belief, not only in this country but also abroad, that creeping inflation under modern economic conditions was to be a chronic and unavoidable condition. Reflecting this view, common stocks, the most popular hedge against inflation, rose sharply in price in July to a level where for the first time in two decades their yields fell below the yields on high-grade bonds. Also, credit demands generally continued to show great strength, and interest rates were rising. Large city banks on August 7 raised their lending

^{*)} Op 6 februari jl. heeft de heer W. McChesney Martin Jr., voorzitter van de Federal Reserve Board, een verklaring voor de Joint Economic Committee afgelegd. De heer Martin heeft ons toegestaan zijn „statement” met enige kleine wijzigingen in „E.-S.B.” te publiceren. — Red.

rate to prime business borrowers from 4 to 4½ per cent. In this situation, Federal Reserve Bank discount rates, which were below market rates by a widening margin, were raised from 3 to 3½ per cent, thus increasing member bank costs of operating on the basis of borrowed reserves.

In late summer and early autumn, however, developing uncertainties here and abroad began to affect the short-term economic outlook. In European exchange markets, widespread expectations of changes in exchange rates fostered large speculative movements of funds between European centers. These expectations in part reflected further accentuation of inflationary developments in some key countries, despite actions to tighten credit that were taken in various countries during the summer. It was not until late September, after the Bank of England established a 7 per cent discount rate, that it became clear that key foreign currency values would be maintained and that inflation would be strongly resisted.

In this country, the unexpected curtailment in defense payments and changes in procurement policies that were inaugurated during the summer, to avoid breaking through the debt ceiling, had an unsettling effect on business. In September, retail trade, which had been at record levels in July and August, began to show signs of sluggishness and this continued. Partly as a result of all of these developments, common stock prices, which had already begun to react from their extremely low yield relationships to bonds reached in July, broke further and passed in late September through the lower edge of the trading range that had prevailed during the past two years. With changing attitudes toward the economic outlook, adjustments that had been occurring for some months in various lines of activity, including some capital goods lines, came to be reappraised by businessmen, investors, and the public generally. In contrast to earlier indications of strong credit demands, bank loans to business during early autumn decreased to usual seasonal tendencies.

The pace of business was maintained for a time despite these uncertainties, with employment and industrial output continuing at relatively high levels in August and September. By late October, the composite of most recent economic information suggested that inflationary pressures might be abating, and open market operations were modified to lessen restraint on bank credit and monetary expansion. By mid-November, information becoming available, incomplete though it was, indicated that general downward adjustment was setting in. In response to this evident change in basic economic conditions, Federal Reserve Bank discount rates were reduced from 3½ to 3 per cent.

Since that time, other successive System actions were taken in accordance with information increasingly indicative of the emergence of recessionary trends. Thus, monetary policy contributed to a marked easing in the credit and capital markets. This is illustrated most dramatically by the very sharp drop in market rates of interest, the sharpest drop for any comparable period of which I have knowledge. This adjustment in credit and capital markets is helping to facilitate and cushion other adjustments in the economy as well as to strengthen demands in important areas dependent on credit financing. It is thus helping to set the stage for recovery in activity and employment as soon as other developments contribute to revival.

History shows that our market economy has cyclical

characteristics, and the consequences of this irregularity in terms of hardship and unemployment are a matter of deep concern to everyone. When downward readjustment becomes unavoidable, it is incumbent on business enterprises, financial institutions, and labor organizations, as well as Government generally, to adjust policies and programs to foster recovery. We have been concerned, for example, at the decline in output and employment while prices generally have been maintained and some prices even have risen further. How soon recession is checked and recovery is resumed will depend in some part at least on the speed with which economic corrections and adaptations are made in factors beyond the province of monetary policy, that is to say, in business pricing, other selling practices and efficiency, in wage bargaining, in various financing arrangements, and in the incentives to consumers to buy.

Current policy of the monetary authorities.

In recent months, the Federal Reserve System has operated to make bank and other credit more available and cheaper.

Over this period, open market and discount policies were used in a complementary fashion. Open market operations provided sufficient reserves to permit member banks not only to repay a substantial portion of their indebtedness to the Reserve Banks, but also to accumulate some addition to reserves available for bank credit expansion. Discount rates were lowered on two occasions, mid-November and mid-January, from 3½ to 2¾ per cent. These reductions in discount rates assured member banks that, if loan operations should require temporary borrowing of Federal Reserve credit for reserve purposes, its cost would be cheaper.

As a result of these developments, bank credit, capital market credit, and mortgage credit, have become more readily available to borrowers who have delayed or postponed financing as well as to borrowers seeking to finance new projects. Furthermore, the cost of credit has been reduced as a result both of lower rates of interest and more favorable terms of borrowing. These conditions are favorable to monetary expansion.

At the end of 1957, total customer credit for purchasing and carrying securities was 10 per cent less than the amount outstanding at midyear and back to the level of early 1955. Thus, the need for preventing an excessive expansion of stock market credit through the higher level of margin requirements had abated. The Board of Governors in mid-January reduced margin requirements for purchasing or carrying listed securities from 70 to 50 per cent.

Tax policy and monetary policy as instruments of stabilization.

From the standpoint of economic stabilization, tax policy needs to be reviewed in relation to expenditure requirements. Therefore, it is appropriate to consider monetary actions in the perspective of general fiscal policy rather than just tax policy.

The combination of fiscal and monetary policies that are appropriate at any particular time depends upon the circumstances prevailing and upon the feasibility of action in one field or the other. These policies are most effective in achieving their purposes when utilized in a complementary fashion. Yet, to an extent, each can be used in varying degrees independently of the other.

Fiscal policy is less flexible than monetary policy. Nevertheless, the so-called built-in stabilizers in the Federal Budget do come into operation promptly. As personal income and corporate profits decline, tax collections relatively decline more sharply. At the same time, unemployment insurance payments increase. These features of the budget and fiscal system are already operating to cushion the reduction in private incomes and expenditures.

Whether further action is desirable in either or both of these fields depends on the unfolding economic and financial picture. As of the present, the division of labor between monetary and fiscal policy is about as follows. Through the automatic stabilizers, fiscal operations have provided some offset to the decline in incomes and expenditures. Monetary policy has actively increased the availability and lowered the cost of credit, thereby encouraging loan-financed expenditures, raising capital values, and enhancing liquidity throughout the economy.

Is a resurgence of inflationary forces in the next 12 or 15 months likely?

In retrospect, it is now clear that economic activity in the United States reached a peak in the third quarter of 1957 and that it has been receding since then. Thus far, the downward movement has been reminiscent in many ways of the declines that occurred in 1948-'49 and in 1953-'54. The early stages of all three postwar cyclical contractions have been marked by rather rapid declines in output and employment in industrial sectors. It may be remembered that the two preceding contractions were moderate and short-lived.

Resurgence of inflationary forces in the next 12 or 15 months is contingent on general revival of demands, output, and employment; on the vigor of such a revival; on institutional forces such as wage bargaining, cost plus purchasing practices, and easy credit terms that may foster price advances; on market pressures of demand in relation to supply in particularly strategic areas; and, finally, on the nature and timing of governmental actions to deal with the developing economic situation generally or with key sectors of it.

No one can speak with certainty about the future course of economic activity. There is, in fact, a range of views currently held regarding the duration and extent of this recession and of the timing and vigor of the ensuing recovery. In my own view, the underlying strengths of the economy are many. After not too long a period of readjustment and realignment of activities, healthy revival should set in, progressing to new records of economic performance and new high levels of national well being. But everything depends upon the speed with which needed readjustments and realignments of activities are made.

We are all, of course, well aware that reasoning by analogy may be misleading and that history does not repeat itself. In the two preceding postwar recessions, lows in activity were reached in less than a year from

the cyclical peak and recovery to new high levels of output, demands, and employment was rapid and substantial. With the exception of the catastrophic depression of the early 1930's, the downward phase of every cycle since World War I has been over or virtually over in the course of a year.

As in our other postwar recessions, many basic forces are present in the situation favorable to recovery.

1. For instance, as I have already mentioned, credit and capital market conditions have already responded to relaxed monetary policy and are much easier than they were a few months ago. Important financial adjustments also have already been started. By borrowing from the capital market, business firms have been able to repay bank debt, thus rebuilding the liquidity positions of both financing institutions and business enterprise.

2. Consumer incentives to achieve still higher standards of living are strong, and research continues to provide new products of wide consumer appeal. As a group, businessmen and consumers continue to have confidence in the long-term growth prospects for our economy.

3. Population increase has been maintained at a rapid pace — the rise of 1.8 per cent in 1957 compares with a postwar average of 1.7 per cent — and hence the market is expanding steadily.

4. Consumer incomes have shown some cyclical decline recently, but the decline has been small and moderated by unemployment compensation benefits. Consumer demands are supported by a record volume of financial assets, the ownership of which is widely distributed. Growth in such assets was rapid in 1956 and 1957, while growth in consumer instalment and mortgage debt, though not small, was at a much slower rate than in 1955. The availability and terms of mortgage credit have recently become more favorable to borrowers.

5. At the State and local government level, community demands for schools and teachers, for roads, public buildings, and other community facilities are continuing large and insistent.

6. For the Federal Government, postwar budgets have been dominated by the need to cope with critical international stresses and tensions and to provide an adequate defense under conditions of major scientific advance and rapid technological change. National security and related problems continue to be urgent.

7. Insofar as international economic developments are concerned, Western Europe still shows considerable strength. Industrial activity, while no longer expanding, has generally been maintained at or close to records levels. In general, balance of payments positions have improved although in several countries reserves of gold and foreign exchange are not as large as might be desired. Outside Europe, however, raw materials producing countries are facing difficulties because of declines in prices or volume of their exports.

A primary uncertainty with respect to the timing and pace of economic revival and renewed growth relates to

Blijf bij — Lees „E.-S.B.”!

the course of business outlays for new plant and equipment. Some observers view the business capital goods boom of the past three years as having provided a margin of industrial capacity over prospective demands greater than can be absorbed quickly. These observers tend to expect a more protracted period of adjustment than took place in the two preceding cycles.

This concern may turn out to have been well founded, but it may be noted that capacity never appears more excessive than in the midst of recession. Cyclical recovery, in due course, can certainly be expected to be accompanied by effective and profitable use of the economy's capacity to produce and by still further additions to capacity. The important factors working to expand business capital investment in the period ahead should not be minimized. The advance in the technology of production, in part the result of the huge investment in research of recent years, has been rapid and can be expected to continue. Incentives to reduce costs, to meet competition, and to sustain or improve profitability, are strong.

De Westduitse foto-chemische industrie

De foto-chemische industrie in de Bondsrepubliek heeft de laatste jaren een opmerkelijke snelle groei te zien gegeven. Volgens „Der Volkswirt“ van 18 januari jl. heeft de omzet, die in 1950 nog maar D.M. 81,5 mln. bedroeg, in 1957 vermoedelijk de D.M. 300 mln. ruimschoots overschreden. Meer dan 40 pCt. van de omzet bestaat uit fotopapier en ca. 30 pCt. uit films. De procentuele groei dezer industrie was gedurende de eerste drie kwartalen van 1957 ongeveer tweemaal zo groot als die van de Westduitse industrie als geheel. De snelle ontwikkeling der laatste jaren houdt uiteraard voor een deel verband met de toenemende mate waarin van fotografie gebruik wordt gemaakt ten behoeve van de techniek; de grote belangstelling, waarin de amateurfotografie zich mag verheugen; de verbeteringen, die nog steeds aan foto-toestellen worden aangebracht en de snelle ontwikkeling van de smalfilmtechniek. Ten dele moet zij echter ook worden toegeschreven aan met de oorlog verband houdende omstandigheden. Doordat aan het einde van de oorlog fototoestellen door de bezettende macht in beslag werden genomen en de productie gedurende de eerste na-oorlogsjaren in de eerste plaats voor export was bestemd, ontstond een grote inhaalvraag. Deze kon slechts geleidelijk aan worden bevredigd. Ongeveer 70 pCt. van Duitslands foto-chemische capaciteit bevond zich nl. in dat gedeelte van het land, dat tegenwoordig Oost-Duitsland heet, en de Westduitse ondernemingen moesten praktisch van de grond af worden opgebouwd. Het mag dan ook een opmerkelijk feit worden genoemd, dat de foto-chemische industrie — vanouds een sector, die veel van zijn productie exporteert — in West-Duitsland alleen rond 1954 al weer ongeveer evenveel exporteerde als die van geheel Duitsland in 1937.

If revival in over-all economic activity becomes vigorous, there will be, of course, the accompanying possibility of resurgence of inflationary pressures. Postwar experience has demonstrated that, in a period of expanding demand, upward pressures on prices and costs can develop quickly. Once under way, inflationary movements tend to spread themselves throughout the economy, not only because of normal market reactions, but also because of a variety of institutional arrangements such as cost-of-living clauses in wage contracts and cost-plus arrangements in business or Government procurement contracts, in part designed to protect one group or another from the ill effects of inflation. Currently, it may be noted, consumer prices reached a new high in November and remained at that high in December, notwithstanding significant declines in activity and employment.

As I said earlier, those charged with responsibility for national economic policies must at all times reckon with the dangers both of inflation and of deflation. The central policy problem, in one sense, is to prevent either inflationary trends or deflationary trends from becoming dominant. Public policies for one objective or another can have effects that go far beyond those that are intended. Both fiscal and monetary policies must be carefully formulated to exert enough pressure but not too much. That is a difficult task.

Conclusion.

Everyone hopes that any recession will be moderate and shortlived.

One possibility for the year ahead is that revival may develop without renewed inflation, at least in its early stages. Under such circumstances, the task of monetary policy would be to foster revival and resumed growth, but to be ever alert to the potentials of inflationary pressures and to take prompt action should they recur.

Another possibility is that recession may be deeper and more protracted than many now anticipate, with a greater degree of underutilization of manpower and industrial resources and with manifest deflationary tendencies. In such an eventuality, further monetary action would need to be considered, both to increase the liquidity of the economy and to encourage expansion of spending financed by credit. Monetary policy by itself, however, cannot assure resumption of high-level employment and sustainable economic growth, although ready availability of credit at reasonable cost is an essential condition for recovery.

This country is now in the process of re-evaluating what share of its potential productive capacity to devote to current consumption and what share to devote to investment in its future — in the form of outlays not only for defense and capital equipment but also for research, education, and foreign assistance. This process of reappraisal will continue for some time and in our thinking we ought not to forget the enormous growth potential that we have over the longer run and the need that we shall have for an adequate volume of savings to finance it.

With respect to fiscal policy, should the present recession appear to justify some action in this field, I should like to emphasize that we should weigh carefully both the need to meet the challenge to our defensive strength and the need to keep our economy strong and progressive.

Washington.

W. McCHESNEY MARTIN Jr.

In dit artikel schenkt schrijver aandacht aan die economische wijzigingen in West-Europa, welke het gevolg zijn van de economische integratie en van de ontwikkeling van onderontwikkelde gebieden. Gesteld wordt o.a. dat Nederland — vooral met het oog op het benutten van exportmogelijkheden — alle aandacht zal moeten wijden aan zijn concurrentiepositie, m.n. door een grote investeringsactiviteit aan de dag te leggen; door voortbrenging van kwalitatief hoogwaardige produkten en een concurrerend loonniveau na te streven; door bij het entameren van nieuwe projecten de consequenties van de verdergaande integratie en van de daartoe ontworpen regelingen aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen en door, met betrekking tot de afzet, ook het oog gericht te houden op landen buiten de gemeenschappelijke markt en de eventueel tot stand te komen vrijhandelszone.

Economische integratie en de Westeuropese economische structuur

Na de tweede wereldoorlog voltrokken zich in West-Europa belangrijke economische wijzigingen. Aan die, welke het gevolg zijn van de economische integratie en van de ontwikkeling van onderontwikkelde gebieden, willen wij in de hierna volgende beschouwing in het bijzonder aandacht wijden.

Resultaten van economische integratie zijn ons bekend geworden uit de werking van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (E.G.K.S.), waarvan de overgangperiode, welke vijf jaar omvat, op 10 februari 1958 ten einde loopt. De opgedane ervaringen zullen ons van nut kunnen zijn bij de benadering van de problemen die zich kunnen voordoen bij de werking van de Euromarkt.

Met de instelling van de E.G.K.S., welke in werking trad op 23 juli 1952, werd een gemeenschappelijke markt gecreëerd voor kolen en staalprodukten, die onder het Verdrag gebracht waren. In feite echter trad de gemeenschappelijke markt voor kolen, ijzererts en schroot op 10 februari 1953, die voor staal op 1 mei 1953 en die voor speciaal staal op 1 augustus 1954 in werking. De douanegrenzen voor deze produkten werden opgeheven voor zover het de handel tussen de deelnemende landen betrof; de buitentarieven bleven gehandhaafd, waarbij echter de Benelux-landen als één geheel optraden ¹⁾.

Zonder hier reeds nader in te gaan op het probleem van

indirecte invoer (de invoer van E.G.K.S.-produkten uit derde landen in een deelnemend land via een ander deelnemend land) en de mogelijkheden van concurrentievervalsing ten gevolge van nationale maatregelen (bijv. op het gebied van omzetbelasting), zal het duidelijk zijn dat de concurrentie door het wegvallen van de tariefmuren aan de binnengrenzen op een reëler basis werd gesteld. Het mag echter opvallend heten dat deze volledig nieuwe concurrentiebasis betrekkelijk weinig repercussies heeft opgevoerd. Dit is grotendeels te verklaren door de gunstige conjunctuur, die de E.G.K.S. in haar eerste levensjaren heeft mogen genieten, terwijl bovendien de meest kwetsbare plekken, zoals de Belgische kolenindustrie en de Italiaanse kolen- en staalindustrie, een in de overgangsbepalingen vastgelegde uitzonderingspositie genoten.

De volgende gegevens kunnen wellicht enige indruk geven van de ontwikkeling der produktie van en de handel in E.G.K.S.-produkten ²⁾.

¹⁾ Wel werd in de Overgangsbepalingen bij het Verdrag (bepalingen voor de overgangperiode van vijf jaar) in paragraaf 15 de procedure opgenomen voor de harmonisatie van de buitentarieven, welke na deze overgangperiode zouden gelden.

²⁾ Samengesteld uit het „Statistisch Handboek”, 5e jaargang no. 3, uitgave van de Hoge Autoriteit van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal. Omrekeningen in indexcijfers op basis 1953 = 100 van schrijver.

Jaar	Index van de industriële produktie (zonder bouwrijverheid) (1950 = 100)	Produktie van steenkolen (in 1.000 ton)	Produktie van ruwstaal (in 1.000 ton)	Produktie-index van de metaalverwerkende nijverheid (1953 = 100)	Handelsverkeer tussen de landen van de gemeenschap (in mln. dollars)		Buitenlandse handel van de gemeenschap met derde landen (in mln. dollars)			
					in E.G.K.S.-produkten	totaal handelsverkeer	uitvoer		invoer	
							E.G.K.S.-produkten	totale uitvoer	E.G.K.S.-produkten	totale invoer
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1949	88			69						
1950	100			75						
1951	115	231.419	41.816	89						
1952	119	238.883	39.576	99	868,2	3.621,9	1.522,3	10.323,8	896,6	11.731,4
1953	126	236.961	43.765	100	916,7	3.968,9	1.266,9	10.310,2	661,6	11.157,1
1954	138	241.653	52.627	113	1.084,8	4.588,0	1.217,0	11.242,9	576,0	12.123,2
1955	155	246.401	56.800	132	1.351,2	5.551,2	1.542,6	12.645,4	1.016,2	13.744,3
1956	168	249.092		147	1.362,8	6.322,9	1.882,6	13.744,0	1.537,2	16.134,6
Indexcijfers 1953 = 100										
1949	70			69						
1950	79			75						
1951	91	97		89						
1952	94	101	106	99						
1953	100	100	100	100	95	91	120	100	136	105
1054	110	102	111	113	100	100	100	100	100	100
1955	123	104	133	132	118	116	96	109	87	109
1956	133	105	143	147	147	140	122	123	154	114
					149	159	149	133	232	145

Uit deze gegevens kunnen de volgende conclusies worden getrokken.

a). De toename van de steenkolenproductie (2) bleef aanmerkelijk beneden die van de totale productie (1). De noodzakelijke hoge investeringen, de langdurige voorbereidingen vooraleer feitelijk met de productie kan worden begonnen, alsmede het tekort aan arbeiders bemoeilijken een snelle produktiestijging.

b). De productie van ruwstaal (3), die ongeveer parallel liep met de productie van de metaalverwerkende nijverheid (4), steeg sneller dan de totale productie (1).

c). Ofschoon de ontwikkeling van het handelsverkeer in E.G.K.S.-produkten binnen de Gemeenschap (5) tot 1956 enigszins vooruitliep op het totale handelsverkeer (6), kwam hierin in 1956 verandering. Dit was het gevolg van de schaarste binnen de Gemeenschap en de gunstiger exportmogelijkheden naar derde landen.

d). Het handelsverkeer (5) nam echter aanmerkelijk sneller toe dan de totale productie (1). Een dergelijk verschijnsel had zich in Europa tot nu toe nog niet voorgedaan.

e). De in 1956 ingetreden veranderingen, waarvan sprake was onder c), blijken uit de kolommen betreffende de buitenlandse handel (7 t/m 10). Uit de gegevens daarvan kan geconcludeerd worden dat de gemeenschapsproducenten in toenemende mate naar derde landen exporteerden (7). Het feit dat deze producenten voor leveringen binnen de Gemeenschap gebonden zijn aan gepubliceerde non-discriminatoire prijzen, terwijl zij voor leveranties aan afnemers buiten de Gemeenschap vrij zijn met betrekking tot de te berekenen prijzen, kan als verklaring hiervoor dienen.

f). De invoer in de Gemeenschap (9) nam eveneens sterk toe door de gestegen vraag van de verbruikers binnen de Gemeenschap.

g). Uit het gestelde onder e) en f) zou moeten worden afgeleid dat het systeem van prijspublicatie en de non-discriminatoire-toepassing van deze prijzen een verstarrend element betekent in de binnengemeenschappelijke prijsvorming. Een versoepeling van dit systeem zou daarom ernstige overweging verdienen.

Reeds werd herinnerd aan de gunstige conjunctuur die deze integratievorm in haar eerste jeugdijaren doormaakte. Er bestond in het algemeen een „sellers-market” zowel binnen als buiten de Gemeenschap en de afzet bezorgde dan ook vrijwel geen problemen, integendeel, deze afzet had ongetwijfeld groter kunnen zijn zo er met betrekking tot de productie niet twee remmende factoren waren opgetreden, die overigens als te verwachten hoogconjuncturele spanningen gezien moeten worden, t.w. tekorten aan grondstoffen en een arbeidskrapte ten gevolge van de hoge bezettingsgraad van vrijwel alle bedrijven. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat de gevreesde scheefftrekking van concurrentieverhoudingen door de werking van de gemeenschappelijke markt in de praktijk geen problemen opwierp, doch in dit stadium alleen een onderwerp van studie vormde.

Dat in deze hoogconjunctuur structurele spanningen binnen de E.G.K.S. uitbleven, ligt eveneens in de rede; de „sellers-market” was hier goeddeels borg voor en de zwakste bedrijven, die misschien desondanks hadden moeten verdwijnen, genoten tijdelijk, t.w. tijdens de overgangperiode, een in het Verdrag geregelde protectie. Of daarvan voldoende geprofiteerd werd, bijv. door de Belgische „marginale mijnen”, om de voordelen van deze protectie aan te wenden ter opvoering van de concurrentiekracht, menen wij te moeten betwijfelen. Het mag overigens een

geluk heten dat de economische structuur weinig te beïnvloeden was, want daardoor kon ook de in de zes ledenlanden niet eenvormig gevoerde nationale economische politiek haar mogelijk concurrentievervalsende werking niet uitoefenen. Niettemin wacht dit probleem tot een duidelijke conjunctuurneergang zich zal voordoen, een neergang waarvan een diepte als van baisses vóór de tweede wereldoorlog wellicht voorkomen zal kunnen worden met het sindsdien daartoe ontwikkelde economische instrumentarium. De mogelijkheid echter van het optreden van gevoelige depressies menen wij evenwel niet te kunnen uitsluiten, al zijn hieromtrent de meningen blijkbaar nog verdeeld.

In dergelijke omstandigheden zal echter het structuurprobleem in zijn volle scherpheid aan de dag treden; moeilijke studies en onderhandelingen zullen noodzakelijk zijn om voor de gerezen problemen een redelijke oplossing te vinden zonder dat al te zware offers door de partijen gebracht zullen moeten worden. Want dan pas zullen enerzijds de structuurveranderingen als gevolg van een gemeenschappelijke markt en anderzijds die als gevolg van de nationaal gevoerde economische politiek de aandacht vragen³⁾.

De loon- en prijspolitiek, die vooral na de oorlog een centrale plaats in de economische politiek ging innemen, zal bij neergaande conjunctuur van nóg meer belang blijken te zijn. Deze politiek nu wordt in de zes landen op verschillende wijze gevoerd⁴⁾. Zodra in een conjunctuurneergang de concurrentie zal toenemen, waarbij vooral het starre karakter van de loonsector, die in het bijzonder voor de kolenproductie van belang is, spanningen zal veroorzaken, wordt hernieuwd de aandacht gevestigd op de scheefftrekkingen in de concurrentie, waarbij dan tevens de sociale en fiscale lasten een rol zullen spelen.

Zal het binnen de Gemeenschap met zijn spelregels reeds moeilijk zijn oplossingen of compromissen voor deze problemen te vinden, nóg bezwaarlijker zal het zijn de loon- en prijspolitiek gelijktijdig zó om te buigen dat de concurrentie met derde landen, waar in dit opzicht soepeler regelingen bestaan, op een redelijk peil gehandhaafd zal kunnen worden. Wij denken hierbij o.a. aan de afzet naar onderontwikkelde gebieden. Na de laatste wereldoorlog immers zijn deze gebieden, meer of minder succesvol, zich gaan toeleggen op „industrialisatie”, deels op politieke deels op economische gronden. Deze ontwikkeling richtte zich vooral op produkten, welke in de eerste levensbehoeften kunnen voorzien (textiel, schoenen, eenvoudige huishoudelijke artikelen e.d.). De afzet van de Westeuropese landen naar deze gebieden ondervond hiervan ook wel enig nadeel. De daaruit voortvloeiende structuurwijzigingen zullen zich echter wel wat rustiger voltrekken omdat ook de industriële ontwikkeling in de onderontwikkelde gebieden geen aangelegenheid op korte termijn is. Doch ook de afzet, die West-Europa daar nog kan verzorgen, zal in een baisse zeker moeilijkheden opleveren vanwege de starre elementen in de economie die in West-Europa talrijker zijn dan in onderontwikkelde gebieden en bepaalde andere derde landen. Een flexibele concurrentie zal hier winstpunten kunnen boeken.

Een andere factor van belang voor de afzet op de markten

³⁾ Deze beide invloeden kunnen óf elkaar versterken óf elkaar gedeeltelijk compenseren. Een totale compensatie zou tot de toevalligheden behoren.

⁴⁾ Het loonpeil in Nederland steeg van 1953 tot 1956 met ongeveer 30 pCt., de industriële produktiviteit met slechts 15 pCt., terwijl bijv. in West-Duitsland deze percentages resp. 20 en 17 en voor West-Europa 20 en 15 bedroegen.

der onderontwikkelde gebieden vormt de protectie die deze gebieden doorvoeren om hun eigen industriële ontwikkeling te steunen. Om deze protectie zoveel mogelijk te ontgaan zal de Westeuropese industrie zich moeten toeleggen op die produkten, waarvan de produktie in de onderontwikkelde gebieden voorlopig nog geen programmapunt vormt, in het algemeen dus de kwaliteitsprodukten. Deze door de onderontwikkelde gebieden zelf aangegeven vrij duidelijke produktierichting vergemakkelijkt de noodzakelijke structuurwijziging, welke bovendien nog geleidelijk kan verlopen.

Deze duidelijke richting is niet aanwezig binnen het Westeuropese integratiestreven; het wegvallen van de protectie (invoerrechten) heeft op dit ogenblik vele onmeetbare consequenties. Dit geldt temeer als de in de zes landen nationaal gevoerde economische politiek niet of niet voldoende geharmoniseerd wordt of kan worden. Voor een dergelijke harmonisatie zal overigens een revolutionaire welwillendheid een noodzakelijk vereiste zijn. De relatief langdurige overgangperiode (12 à 15 jaar) maakt nog wel enige geleidelijke aanpassing mogelijk, doch deze periode zal m.i. desondanks te kort zijn om de vele prominente problemen afdoende op te lossen.

Hier zou men misschien tegen in willen brengen, dat bij de instelling van de gemeenschappelijke markt van de E.G.K.S. de afbraak van de binnentarieven ineens werd voltrokken en dat de gevolgen daarvan toch ook niet fnuikend bleken zijn. Bij deze redenering moet men echter voor ogen houden dat deze plotselinge verandering zich afspeelde in, zoals reeds eerder is gezegd, een gunstige conjunctuur, hetgeen eveneens een vereenvoudiging zou betekenen voor de aanloopperiode van de algemene gemeenschappelijke markt. Deze periode is echter van nogal lange duur om een dergelijke gunstige situatie als een blijvende te veronderstellen. Ten slotte wordt de situatie nog ingewikkelder indien de bestudering van een andere integratievorm, welke enerzijds een groter gebied zal omvatten, doch anderzijds niet zo volledig zal zijn, t.w. de vrijhandelszone, binnen afzienbare tijd tot praktische resultaten zou leiden ⁵⁾.

Om enig idee te geven van het ingewikkelde karakter en de daarmee evenredige problematiek kan het volgende gesteld worden, uitgaande van de suppositie dat én de Europese markt-verdragen én de vrijhandelszoneregeling in werking zullen treden. Wij kennen in dat geval de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal met een rechtenvrije markt voor E.G.K.S.-produkten en met een per 10 februari 1958 geharmoniseerd buitenrecht op basis van het Benelux-recht + 2 punten ⁶⁾. Daarnaast komt dan de algemene gemeenschappelijke markt, waar voor de binnentarieven een afbouwprocedure is ontworpen, welke in een periode van 12 à 15 jaar zal moeten leiden tot het 0-recht. Wat betreft het buitenrecht, kwam men tot de Verdragsbepaling dat hiervoor het rekenkundig gemiddelde zou worden gevolgd van die rechten, die worden toegepast in de vier douanegebieden (de Benelux-landen worden tezamen als één douanegebied beschouwd) ⁷⁾. De afbouw van deze buitenrechten

⁵⁾ Minder volledig is de vrijhandelszone in wezen omdat goederen uit landen, welke niet tot deze zone zullen behoren, niet vrij kunnen circuleren binnen het vrijhandelsgebied.

⁶⁾ Het Benelux-recht was tijdens de overgangperiode het laagste recht binnen de E.G.K.S. In paragraaf 15 van de Overgangsbepalingen werd vastgelegd, dat geharmoniseerd zou worden met een maximale verhoging op het Benelux-recht met twee punten.

⁷⁾ Hierbij gelden dan nog bepaalde voorwaarden, beperkingen en minima.

tot het rekenkundig gemiddelde vindt eveneens etappegevoel plaats in eenzelfde periode als die welke gebezigd wordt voor de binnentarieven ⁸⁾. Daaromheen zou dan een vrijhandelszone geconstrueerd worden, die een groter gebied omvat, een afbouw van binnenrechten beoogt en het buitentarief nationaal bepaald laat.

De afbouw van de binnenrechten betekent reeds dat men zich telkens zal moeten oriënteren op de zich gedurende de overgangperiode steeds wijzigende toestand. Ditzelfde geldt voor de afbouw van het buitentarief, hetwelk overigens niet tot het 0-niveau zal dalen. Dat het buitentarief van de zes landen, zowel wat het geharmoniseerde E.G.K.S.-buitentarief als het tarief van de E.E.G. betreft, geheel zal moeten worden afgebroken t.o.v. landen die deelnemen aan de vrijhandelszone, omdat dát in dit opzicht binnentarief wordt, en dat de produkten uit een niet zone-land wel binnen de algemene gemeenschappelijke markt doch niet binnen de vrijhandelszonemarkt vrijelijk zullen kunnen circuleren, brengt enkele van de vele, wellicht nog ingewikkelder problemen naar voren ⁹⁾, die zullen moeten worden opgelost en die, eenmaal opgelost, consequenties voor de aanpassing aan de gewijzigde situaties zullen meebrengen.

Voor de toekomst in economisch opzicht kan een periode van 15 jaar wel niet bepalend genoemd worden, doch een feit is, dat de geleidelijke afbraak c.q. verhoging van tarieven telkens nieuwe situaties schept, waaraan men nationaal gezien ook economisch structureel het hoofd zal moeten kunnen bieden. Een moeilijk te beantwoorden vraag is hier, hoe men zich tegen deze wijzigingen en tegen de situatie, welke na de overgangperiode zal ontstaan, in Nederland zal moeten wapenen. Daar een betrouwbare prognose van de ontwikkeling vrijwel niet te geven is, gezien de vele onmeetbare effecten, moet met algemene aanbevelingen worden volstaan, aanbevelingen overigens, die geen nieuwe elementen bevatten, doch die in deze omstandigheden met meer kracht naar voren moeten worden gebracht.

Nederland zal, vooral met het oog op de noodzakelijke exportmogelijkheden, alle aandacht moeten wijden aan een sterke concurrentiepositie, met name:

- door een grote investeringsactiviteit aan de dag te leggen, vooral in de diepte en afhankelijk van de ontwikkeling ook in de breedte;
- door voortbrenging van kwalitatief hoogwaardige produkten na te streven;
- door — naast een efficiënte produktie — een concurrerend loonniveau te bewerken, bij het ontbreken waarvan belangrijke nadelen zouden kunnen ontstaan in de overgangperiode, doch vooral in tijden van minder gunstige conjunctuur;
- door bij het entameren van nieuwe projecten (in het bijzonder produktie-ondernemingen) de consequenties van de verdergaande integratie en van de daartoe ontworpen regelingen aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen;
- door, met betrekking tot de afzet, ook het oog gericht te houden op landen buiten de gemeenschappelijke markt en de eventueel tot stand te komen vrijhandelszone.

⁸⁾ De Benelux-landen zullen, om het rekenkundig gemiddelde te bereiken, hun huidige rechten moeten verhogen, zodat in feite voor deze landen niet van afbouw doch van „opbouw” (verhoging) gesproken moet worden.

⁹⁾ O.a. de concurrentieverhoudingen, anti-kartelbepalingen, het voorzieningsprobleem.

Onze levenspraktijk is gericht op het praktische en doelmatige. Wij gaan er daarbij stilzwijgend van uit dat dit logisch en zinvol is. De bekroning van het bestaan ligt in de sfeer van produktie en consumptie en de menselijke waarde wordt gezocht in al hetgeen de mens heeft. Wij trachten nuttelosheid en weerstanden uit te schakelen om tot een gerieflijk gladlopend leven te komen, dat van automatisch geluk vervuld zal zijn van de wieg tot het graf. Onze samenleving lijdt aan de waan dat de „weckfles” geluk brengt. Het werk wordt losgemaakt van de mens die het volbracht. De mens wordt ingeschakeld, als functionaris behandeld, hetgeen niets anders is dan het verminken van het menszijn. Als specialisten lopen wij gevaar het geheel — de mens — te verraden aan de behandeling van een deel van die mens, ook al bedoelen wij het goed. Het is volgens schrijver levensnoodzaak dat men zich van de perspectiefloosheid, die de klakkeloze hantering van de mens altijd betekent, bewust wordt.

De mens en het autonome apparaat

Gedachten van een psychiater

De relatie tussen de menselijke ziel en het werk dat de mens met zijn handen verricht, is inniger dan men in de levenspraktijk gewend is te aanvaarden. Het is echter in het denken der westerse volken zo volkomen vanzelfsprekend geworden dat men het werk los gemaakt van de mens die het volbracht, kan beschouwen, dat men de boek-houding kan onderscheiden van de levens-houding, dat het amper zinvol schijnt te zijn zich met de samenhang van deze dingen bezig te houden, te minder wanneer het gaat om het onlosmakelijk verband! Men wenst niet te zien, dat het leven in stukken uiteen gevallen is, dat in de diverse sectoren van ons bestaan volkomen andere maatstaven met vanzelfsprekendheid gehanteerd worden. Verstandelijk kunnen wij niet peilen wat deze gespletenheid, want dat is het, aan schade voor de menselijke ziel betekent; maar al te gemakkelijk accepteren wij dit als een gegeven, hetgeen alleen maar het gevolg kan zijn van een schromelijke onderschatting van omvang en betekenis van dit feit.

Wij hebben voor allerlei menselijke nood en behoeften onze diensten opgebouwd. Dat klinkt bijzonder humaan

(vervolg van blz. 155)

Om deze concurrentiepositie zo effectief mogelijk te doen zijn, zal de Regering de grootste aandacht moeten besteden aan een uitermate moeilijk en delicaat integratieprobleem, nl. de harmonisatie van de door de zes landen nationaal gevoerde economische politiek¹⁰). Bij deze harmonisatie zal men in het bijzonder een open oog moeten hebben voor de economische politiek op lange termijn en zich niet mogen verliezen in telkens weer incidentele oplossingen, waardoor bestaande of daardoor ontstane structurele onevenwichtigheden „gelegaliseerd” zouden worden. Immers juist daardoor zou men verder afgevoerd worden van een der belangrijkste economische doeleinden, t.w. een gezonde economische structuur en een slagvaardige concurrentiepositie.

¹⁰s-Gravenhage.

Dr. H. J. VAN OORSCHOT.

¹⁰) Het Verdrag van de Europese Economische Gemeenschap geeft van dit voornemen tot harmonisatie blijk in de artikelen 103 en 105.

en vaak zullen medewerkers aan deze diensten ook goed werk verrichten door hun toewijding en ernst. Maar wij gebruiken deze diensten gemeenlijk zoals wij alles gebruiken, als werktuigen, en wij vinden het helemaal niet vreemd als wij zo'n dienst in-schakelen, zoals men niet verbaasd is, wanneer men hoort uitspreken: „wij moeten de geestelijkheid inschakelen, de dokter, de burgemeester”. Anders gezegd: wij vinden het vanzelfsprekend de ander als functionaris te behandelen, hetgeen niets minder wil zeggen dan het verminken van die ander in zijn menszijn, ook al zijn we dat werkelijk niet van plan, ook al zeggen wij dat per se niet te willen. Wanneer het hart niet meer de kern van de mens is, maar de motor het prototype van het hart, dan moet het ons duidelijk zijn dat werkelijke menselijkheid in een dergelijke sfeer niet gedijt. Sterker nog, het kan niet anders of menselijkheid wordt als anachronisme ervaren in een dergelijk klimaat, omdat menselijkheid essentieel en principieel in onmeetbaarheden wortelt.

Wanneer de ondefinieerbaarheid, de onomlijndheid, de onnuttigheid de fundamentele levenswaarden verdacht maakt, dan kan het wel niet anders, dat de bekroning van het bestaan in de sfeer van produktie en consumptie ligt. Dan treedt het „recht hebben op”, het gelijkenschakelen en het „zullen we het zo spelen” volkomen in de plaats van het aanvaarden van de ander als andersgeaard wezen; dan vervangt dit volkomen de inzet „met hart en ziel” voor een medemens. Dan wordt „skill” de zielloze vervanger van liefde en aandacht. Dan wordt het menselijk contact een diplomatiek spel, een psychologisch kunstje, een goocheltruc; dan manipuleren we met de ziel van de ander als met een kiezentang. Dan wordt de omarming van gelieven een doeltreffende handeling, het afreageren van spanningen; het huwelijk wordt een efficiënte instelling ter regulering van sociaal gevaarlijke spanningen. Moeilijkheden, zorgen, ziekte en nood worden datgene wat onmenselijk is, de povere restanten van ons voorlopig onvermogen er definitief mee af te rekenen. Want vast staat, dat wij al deze overbodige kwellingen steeds verder zullen elimineren.

Het sprookje, de mythe, schijnt onwaar te zijn geworden. Men beziet het als een spook, een schimmig vormsel

van irrationele gewaarwordingen. Men vindt het gevaarlijk, gruwzaam zelfs: men kan er immers aan verslaven! Maar men wenst niet te zien dat de mens — uit pure angst voor het contact met de onpeilbare en onmeetbare waarden — gevluht is naar en slaaf geworden is van consumptie, kwantiteit en schablone. Het zoeken van de menselijke waarde in steeds toenemende mate in al hetgeen de mens heeft, hetzij in bezit dan wel in consumptievermogen, betekent niet anders dan de stelselmatige afbraak van al hetgeen de mens is. En kon men eertijds de mens nog als schepsel beleven, geschapen door een Schepper, in wezende dus een mysterie, in de levenspraktijk dezer dagen wijkt — alle leuzen ten spijt — deze werkelijkheid steeds verder van ons. De mens wordt het produkt van zijn ouders, hetgeen voor elke oudergeneratie geldt, zodat in rechtstreeksheid aanvaard bleek, dat de menselijkheid in feite slechts een aspect is van dat zeer gedifferentieerde zoogdier, de aap. Daarmede was in het leven opgave en doel vervallen.

Nu is het nooit moeilijk te bewijzen, dat men verder moet gaan op de weg van de systematische ontzieling, op de weg van de geruisloze moord, op de weg van de verfijnde mechanisering. Het kan immers niet anders, roept men uit. Evenmin is het moeilijk elkeen, die opstaat en een alarmroep uitstoot een gevaarlijke te noemen, één die slechts in zijn hulpeloze enkelvoudigheid meesmuilend te dulden valt. Maar het gaat niet aan te menen, dat een uitroep afgedaan kan worden met de onaanvaardbaarverklaring van het stopzetten van de machinerie. Op dergelijke wijze kunnen wij overtuigend bewijzen, dat vijandschap economisch produktiever is dan broederschap, omdat de broederschap der mensen economisch verwarring zou stichten, en wel zeer grote verwarring, wanneer iedereen opeens de dwaasheid zou hebben zich iets aan de ander gelegen te laten liggen. En, omdat iedereen toch wel niet zo dwaas zal zijn, kunnen wij veilig doorgaan in het oude spoor van perfectionering, van uitschakelen van nutteloosheden, van het uitschakelen van weerstanden, om tot een gerieflijk gladlopend leven te komen, dat van automatisch geluk vervuld zal zijn, van de wieg tot aan het graf.

De essentiële vraag voor ons elk is echter: bent U iedereen? Zolang U namelijk niet iedereen bent, zult U zich dan toch laten leiden door leuzen, bestemd voor collectieve figuren, of zult U pogen een eigen weg te gaan? Zorgt U voor Uw kinderen omdat iedereen dat doet, of zorgt U voor Uw kinderen omdat zij deze zorg zeer behoeven, terwijl U rondom vele nalatigheden van andere ouders kunt vaststellen? De kernvraag is dan ook: gelooft U, dat er voor U een eigen weg te gaan is, en tevens dat ditzelfde voor elk ander geldt? Veel mensen, die ik spreek, lijden diep onder de gedachte van de inwisselbaarheid. Men is nog slechts een nummer in de samenleving, ofwel men spreekt van functionaris, hetgeen in de levenspraktijk een ander woord voor nummer is, net als het woordje „specialist”! Het blijkt dat steeds meer mannen in de tijd buiten hun werk het besef van bestemming, zin en doel moeten trachten te veroveren, want vaak is het werk slechts de broodwinning, ook als het Meccanodoos-aspect eraan in den beginne nog wel enig kinderlijk enthousiasme wakker roept. Hoe graag wij, mensen, ons met meccanodozen bezig houden, een wereld die daarin zijn zin zoekt is een wel zeer armzalige wereld! Naargelang de werkuren meer doortrokken zijn van helse sfeer, van produceren omwille van het produceren, van

automatiseren omdat het economisch is, van aanpassen omdat wij met de tijd mee moeten, zal het steeds moeilijker vallen in de vrije uren — ook al worden die steeds langer gerekend — een doel te vinden, waarop het handelen zich kan funderen. Wanneer en zolang het doel schijnt te zijn het vergaren van bezit en het consumeren in vrijheid, zolang zal men steeds weer ervaren hoe alle bezit bezetenheid induceert, hoe alle menselijke activiteit tot pure zinloosheid wordt wanneer niet dienst aan de medemens als levensbasis is aanvaard.

In het kunnen weerstaan, in de moed om de gevaren, de angsten tegemoet te treden wordt de mens tot mens gevormd. En het is niet alleen onmogelijk, maar zelfs onmenselijk om „freedom from fear” te hanteren als een nastrevenswaardige toestand. Kwetsbaar is juist hij die meent dat hij de onkwetsbaarheid heeft bereikt. Want in het harnas zelf, dat wij mensen als afweer tegen duizenderlei bedreigingen maakten, juist in dat harnas blijkt onze krampachtige afweer. En hoewel we zeggen van niet, blijkt bij nauwlettend toezien dat het hele bestaan doortrokken is van de angst van alles wat er zou kunnen gaan gebeuren als... Het is een eindeloze reeks wat er allemaal niet kan gaan gebeuren. Wanneer en zolang de mensen dermate naïef menen dat angst een vermijdbaar en zinloos gebeuren is in de mens, zal men blijven steken in een onnozele levenshouding — alle intellectuele superprestaties ten spijt — waarin wij, door steeds groter lantaarns te construeren, elkaar de illusie zoeken te geven dat het geen nacht kan worden. Maar — welkom of niet — wij hebben maar te weten dat dag en nacht primaire gegevens zijn, dat lief en leed niet te scheiden zijn, dat bestaan in een weckfles wel safe is, misschien, maar zeker steriel! Onze samenleving lijdt aan de waan, dat de weckfles geluk brengt. Waanzieken hebben echter gemeenlijk totaal geen ziekte-inzicht, geen besef van ziekzijn!

In het ontsnappen aan eigen individualiteit, in het opnoemen van gemeenschappelijke kenmerken van de mens, of van de mensengroepen, de economen, de boeren, de Nederlanders of de vrouwen — pogen wij de moeilijkheden van het alleen-zijn te verbloemen. Naar de mate echter, waarin wij meer met de illusie van gelijkvormigheid — en dus identiteit, concluderen we stilzwijgend! — door het leven moeten wordt het voor elk mens persoonlijk zinlozer, omdat datgene wat zich aandient als humanisering, wetenschappelijke theorie, sociale beschouwing, niet anders is dan egalisering, ondragelijke vervlakking. Bij het stijgen van de gevoelens van onbehagen, weet de mens doorgaans een sterke compensatie te vinden in het steeds meer recht doen gelden op! In de eisende levenshouding zoeken wij te ontkomen aan de beklemmende levenssituatie; in het opvoeren van de welvaart, in het dalen van het sterftecijfer of ziektepercentage zoeken wij de bevestiging te vinden van het op de goede weg zijn. Maar geen statistiek kan iets wezenlijks zeggen omtrent één levend mens, omtrent één sterveling.

Nu zijn we allen individuen. Wij kunnen niet elkaars weg gaan, wel kunnen wij weigeren — en daar zijn we experts in — de eigen weg te gaan. Als wij ons specialiseren blinderen wij ons innerlijk op fantastische wijze voor de menselijke opgave; wij leren dan de wereld door specialistenbrillen te zien, hetgeen tot resultaat heeft dat wij geen mensen meer zien maar Kenobjecten. Dat object benoemen wij dan lyrisch — bijv. homo faber, homo economicus of homo juridicus — maar, datgene waarover wij spreken, is geen mens meer, zomin als wij-

zelf te identificeren zijn met onze wenkbrauwen of neuzen, ook al vormen deze bepaaldelijk een onderdeel van ons lijflijk verschijnen onder de mensen. In het losmaken van de mens uit de symptomen (in geneeskunde zowel als in elke andere leer omtrent de mens) spreekt in feite onze barbaarsheid. Daarin loochenen wij immers de specifieke opgave van onszelf en van elk ander. Geïmponeerd door grote getallen gaan we de éénling uit de weg; eenlingen immers zijn wezens, die altijd riskant zijn, terwijl omtrent hordes en kuddes statistisch altijd veel te voorspellen valt, hetgeen veel veiliger is. Maar rekenlinealen en dergelijke apparaten mogen dan al toepasselijk zijn, wij zijn gemeenlijk niet wat we en passant verraden! De mens die niet levend beseft dat het essentiële altijd het onberekenbare is, dat het doorslaggevend steeds het onpeilbare is, deze mens vergriipt zich aan het leven zelf, wat hij ook doet. Niemand mene dat het met hem nog zo'n vaart niet loopt, want geen kerkgang vrijwaart voor het hanteren van de medemens als object. Plegen wij beroving te bestraffen in deze wereld, het ontgaat ons ten enen male dat het voorbij gaan aan de individualiteit van die ander als levensbasis — onkenbaarheid en opgave — niets anders is dan beroving. Liefdeloos ingrijpen, volgens de maatstaven die wijzelf fabriceren, betekent dat wij alleen al in de maatstaven de voorkeur geven aan het cliché boven het unieke.

De mensen die de automatisering als perspectiefbiedend fenomeen beleven, zullen — wanneer zij zelf worstelend zijn — wel nimmer vrede vinden bij een mechanisch antwoord op hun vertwijfelde vragen. Zij zoeken het specifieke antwoord te horen, het antwoord bepaald door de nood die zij beleven en de kenmerkende structuur van de situatie waarin zij verkeren. De talloos vele boekjes, met hun aanlokkelijke titels, beloven veel maar geven weinig. Wat is Uw opgave? Geen mens die het U zeggen kan. Soms, op heldere ogenblikken, verlost van oneigenlijke contacten, vrij van de chronische verwarring die wij scheppen en onderhouden, soms weten wij van onze weg. Er behoort meer moed toe en groter kracht die weg te gaan, dan om alle industrieën ter wereld te automatiseren! Wij hebben dat te weten, bovenal hebben wij te luisteren, en te gaan!

Rotterdam.

R. FENTENER VAN VLISSINGEN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De weekstaat van De Nederlandsche Bank per 10 februari ging deze keer vergezeld van een officieel communiqué, dat gewijd is aan de verandering die zich in de samenstelling van de goud- en deviezenvoorraad heeft voorgedaan: het convertibele bestanddeel (incl. goud) is nl. sinds 3 februari toegenomen van 85 tot 87 pCt., ten koste van de voorraad niet-convertibele valuta's. Deze kwalitatieve verbetering is, blijkens het communiqué, beïnvloed door nog niet voltooide operaties in verband met de emissie Koninklijke. Algemeen wordt aangenomen dat er tussen De Nederlandsche Bank en Koninklijke een overeenkomst is gesloten, waarbij laatstgenoemde de uit de emissie voortvloeiende dollars aan de Bank afstaat in ruil voor ponden. Kennelijk is het Koninklijke bij de emissie dus om het verkrijgen van ponden te doen geweest. Verwonderlijk is

dit niet, als men ten minste een verband mag leggen met de in het prospectus vermelde gegevens betreffende de — vooral in de toekomst overheersende — betekenis van de reserves in het Midden-Oosten.

(Gouden) Schijn bedriegt echter: de „operatie-Koninklijke” zal invloed kunnen hebben op onze positie in de E.B.U.; en daar eventuele tekorten — of kleinere overschotten — in de E.B.U. ons voor $\frac{3}{4}$ op goud komen te staan, moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat de huidige kwaliteitsverbetering van de deviezenvoorraad voor één belangrijk deel een tijdelijk karakter zal dragen.

De geldmarkt is in de verslagweek zeer ruim geweest, getuige in de eerste plaats het feit, dat op maandag 10 februari het zgn. officiële callgeldtarief werd verlaagd van $3\frac{1}{2}$ tot $3\frac{1}{4}$ pCt. Zelfs op dit verlaagde peil waren er weinig liefhebbers voor het opnemen van callgeld. Ook de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, die tot voor kort gretig callgelden absorbeerde, heeft verstek laten gaan. De ruimte bleek ook uit de openmarkttransacties voor schatkistpapier; op 1 mei vervallend papier werd op basis van $3\frac{3}{8}$ pCt. verhandeld.

De verruiming van de geldmarkt kwam ten slotte naar voren in de weekstaat: het saldo van de handelsbanken is toegenomen met f. 87 mln. en was bijna f. 100 mln. boven het verplichte saldo. Bovendien werd dan nog f. 22 mln. aan door De Nederlandsche Bank verleende voorschotten terugbetaald, hetgeen zelfs indien niet van aan de banken zelf verleende voorschotten sprake was, nog ten koste van hun saldo kan zijn gegaan, nl. voor zover de debiteur van de Bank voor de aflossing een tegoed bij een handelsbank heeft voorzigtig.

Het saldo van de Schatkist vertoonde wederom een stijging, zodat het op 10 februari bijna f. 600 mln. bedroeg. Op 15 februari moest echter ruim f. 50 mln. aan rente op de (ex-)staffelling worden betaald, terwijl er op 20 februari f. 156 mln. aan schatkistpromessen vervalt. In verband hiermee is er dan ook weer een nieuwe tender aangekondigd; het merkwaardige hierbij is, dat deze eerst op 21 februari zal plaatsvinden (storting 24 februari), dus nádat het vervallende schatkistpapier is afgelost, terwijl bij vorige gelegenheden de neiging bestond om de betaling op het nieuwe papier te laten samenvallen met de terugbetaling op het oude. De verklaring hiervoor is o.a. dat, indien de tender vroeger was gesteld, nog geen zekerheid bestaan zou hebben over de vraag — ter geldmarkt de vraag van de dag — of De Nederlandsche Bank op de 22 februari a.s. aanvangende kasperiode al dan niet een hoger kaspercentage van toepassing zal verklaren. En zonder zekerheid hieromtrent zouden de inschrijvers een grote mate van terughoudendheid hebben moeten betrachten.

De kapitaalmarkt.

Bij vorige gelegenheden heeft de Amerikaanse beurs zich nog wel eens laten opvrolijken door het optimisme van officiële zegslieden. Ditmaal hebben de opgewekte woorden van President Eisenhower, die voorspelde dat de Amerikaanse economie eind maart wel over haar dieptepunt heen zou zijn, hun effect echter gemist. Wall Street bleef in mineur. Het economisch nieuws is er dan ook naar. Het werkloosheidscijfer is in januari met ruim 1 mln. gestegen, in Detroit is zelfs 1 op de 8 man werkloos. De afzet van auto's — een zeer belangrijk bestanddeel van de kleinhandelsverkoop — valt bitter tegen; de verwachting dat het publiek begerig zou zijn zich opnieuw in de schuld te steken,

RECENTE PUBLIKATIES

nu de afbetalingscontracten op de 3 jaar geleden in recordgetale verkochte auto's zijn afgewikkeld, is tot nu toe een ijdele hoop gebleken. In de petroleumindustrie wemelt het van berichten over prijsverlagingen, benzine-oorlogen en produktiebeperkingen. Dat zich op de laatste beursdag van de verslagweek een kentering voordeed, was dan ook vnl. gegrond op de hoop, dat de Amerikaanse Regering — wil zij de voorspellingen van President Eisenhower waar maken — wel haar toevlucht tot een verlaging der belastingtarieven zal moeten nemen.

Ondanks een aantal verheugende dividendmededelingen heeft het Damrak de pessimistische stemming van de Amerikaanse en andere buitenlandse beurzen overgenomen (alleen Duitsland, met een aantal belastingmaatregelen om van te watertanden in het verschiep, vormt een uitzondering). De belangrijkste stimulans van de laatste weken — de verkoop van claims en aandelen Koninklijke naar Amerika — is dan ook uitgewerkt. Men taxeert dat $\frac{3}{4}$ van de zich in Nederlandse handen bevindende claims in het buitenland terecht is gekomen.

De rentespaarbrieven van de Bank voor Nederlandsche Gemeenten zijn voor het eerst in de notering gekomen. Opvallend was, dat zij aanvankelijk in feite een disagio deden: de koers was lager dan de hoofdsom vermeerderd met de opgelopen rente, terwijl voor de $5\frac{1}{2}$ pCt. obligaties P.E.G.E.M., geëmitteerd à 99 pCt., een eerste koers van $102\frac{1}{2}$ pCt. tot stand kwam. Het disagio van de rentespaarbrieven vormt een bevestiging van de veronderstelling, dat de restanten hiervan door de banken werden overgenomen; deze kunnen zich veroorloven ze met een disagio van de hand te doen, zolang de koers nog maar een rentebestanddeel bevat, dat hoger is dan de rente die op de geldmarkt voor een corresponderende periode kan worden verkregen.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	31 jan. 1958	7 febr. 1958	14 febr. 1958
Algemeen		178	181	175
Internat. concerns		252	257	250
Industrie		137	137	135
Scheepvaart		125	125	122
Banken		114	113	113
Indon. aand.		62	68	66

Aandelen

	f. 148,50	f. 152,—	f. 147,60
Kon. Petroleum	345	347½	341¼
Unilever	242¼	250	245
Philips	159½	160½	152½
A.K.U.	258	275	264
Kon. N. Hoogovens	185	185	181
Van Gelder Zn.	146	145	140
H.A.L.	204¾	210½	199½*
Amsterd. Bank	80¼	87¼	80¼
H.V.A.			

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	64¼	61	59¼
3½ pCt. 1947	85½	85½	85½
3½ pCt. 1955 I	84½	84	84½
3 pCt. Grootboek 1946	84¼	83¾	84%
3 pCt. Dollarlening	89	90¾	90

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	87	87¾	88¼
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	81¼	81¼	82
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	90	90½	89
3½ pCt. Philips 1948	90%	90¼	90½
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	83½	80½	82½
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957 ...	105½	106¼	107

New York

Aandelenkoersgemiddelde Dow Jones Industrials	450	449	444
--	-----	-----	-----

*) ex div.

M. P. GANS.

A. B. Frielink: De doelmatigheid van de administratieve arbeid. Openbare les gehouden op dinsdag 22 oktober 1957 te 16 uur, bij de aanvaarding van het ambt van lector in de administratieve organisatie en de controleer aan de Universiteit van Amsterdam. J. Muusses, Purmerend 1957, 20 blz., f. 1,75.

Dr. H. J. Krusinga: Het selecteren van investeringsprojecten. Een bedrijfseconomische beschouwing van enige aspecten van het investeringsbeleid. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleraar in de bedrijfseconomie aan de Technische Hogeschool te Delft op woensdag 13 november 1957. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1957, 34 blz., f. 1,75.

Prof. Dr. P. P. van Berkum: Van Keynes tot onze tijd. Rede uitgesproken bij de 30e herdenking van de dies natalis der Katholieke Economische Hogeschool op donderdag 21 november 1957. H. E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1957, 32 blz., f. 1,75.

Prof. Dr. H. Thierry: Het bedrijf als samenspel. Rede uitgesproken ter gelegenheid van het 30-jarig bestaan van de Vereniging van Academisch-Gevormde Accountants (V.A.G.A.). G. W. van der Wiel & Co., Arnhem z.j., 24 blz., f. 1,50.

Broekman's Commissiebank van Incourante Fondsen N.V.: Gids voor incurante fondsen 1958. Amsterdam 1958, 31 dubbele bladzijden.

In deze gids zijn de belangrijkste gegevens omtrent incurante fondsen — onderverdeeld in aandelen, obligatiën en oprichtersbewijzen e.d. — op overzichtelijke wijze vermeld. De gegevens zijn, naar de samenstellers mededelen, aan betrouwbaar geachte bronnen ontleend. Voor de juistheid wordt evenwel geen aansprakelijkheid aanvaard.

Nederlands Instituut voor Efficiency: Automatisering in het beeld van onze tijd. Rapport Technische Commissie Automatisering. 's-Gravenhage 1957, 144 blz.

Het doel van dit werkje is een handleiding te geven voor diegenen, die zich bezinnen op de invoering of uitbreiding der automatisering in hun ondernemingen. In de eerste ca. 50 bladzijden worden de algemene aspecten behandeld die zich hierbij voordoen, t.w. de beweegredenen tot en de omvang, graad en soort van de automatisering; de opdrachtskritiek, d.w.z. men dient vaak geheel nieuwe werkwijzen te ontwerpen; gegevens omtrent het verloop van een zelfwerkend proces; hoofdtypen van automatisering en de invloed ervan op de inhoud der in het bedrijf te verrichten taken. Vervolgens worden 21, veelal geïllustreerde, voorbeelden van automatisering beschreven zoals die zich voordoen bij mechanische en chemische fabricageprocessen, in de administratieve sector en op statistisch gebied.

Centrum voor Staatkundige Vorming: Woningbouwcorporaties. 's-Gravenhage 1957, 52 blz.

Dit rapport bevat de bevindingen van een commissie, ingesteld door het centrum voor Staatkundige Vorming, omtrent de vraag welke taak de woningbouwverenigingen hebben. Voorts wordt onderzocht in hoeverre hun huidige structuur bevredigend is, zowel wat betreft hun organisatie als hun verhouding tot de Overheid.

J. B. J. Peeters, C. van Soest en A. Meering: *Leidraad bij de belastingstudie I*. Derde, herziene druk, tweede aflevering, bevattende de behandeling van De Omzetbelasting 1954. S. Gouda Quint — D. Brouwer en Zoon, Arnhem 1956, 101 blz.

C. van Soest en A. Meering: *Leidraad bij de belastingstudie II*. Inhoudende de bepalingen van de voornaamste belastingwetten en -besluiten, supplement 2, 3, 4 en 5. S. Gouda Quint — D. Brouwer en Zoon, Arnhem 1956 en 1957, resp. 526, 338, 549 en 390 blz.

F. Blaas, J. Cornel en R. H. Staal: *Honderd belastingvraagstukken*. J. Muusses, Purmerend z.j., 93 blz., f. 2,75.

H. de Vriès: *Een 100-tal belastingopgaven*. Fiscale moeilijkheden en hun oplossing; voor studie en praktijk. P. Noordhoff N.V., Groningen — Djakarta 1956, 88 blz., f. 3,90.

H. de Vriès: *Uitwerkingen bij „Een 100-tal belastingopgaven”*, 2e druk. P. Noordhoff N.V., Groningen — Djakarta z.j., 86 blz., f. 4,25.

Beweging van Europese Federalisten: Tien jaren, 1947-1957. Uitgegeven ter gelegenheid van het 10-jarig bestaan van de B.E.F., 40 blz., f. 1,—.

World Health Organization: *International classification of diseases*, volume I. Genève 1957, 393 blz.

Wetgeving Grond- en Pachtzaken: Juridische Bibliotheek — deel IV. N.V. Uitgevers-Mij A.E. E. Kluwer, Deventer, f. 10,91.

Idem: supplement 2: f. 3,83; supplement 3: f. 0,77; supplement 4: f. 5,72; supplement 5: f. 3,98 en supplement 6: f. 1,37.

P. J. Potgieser: *Bedrijfseconomische vraagstukken*. Tweede druk. J. Muusses, Purmerend 1956, 216 blz., f. 4,50 ingen. Dit boekje bevat een verzameling van examenopgaven e.d. op het gebied van kostprijs, balans, financiering en organisatie.

Forschungsinstitut für Rationalisierung: *Forschungsberichte des Wirtschafts- und Verkehrsministeriums Nordrhein-Westfalen*. Nr. 353. Schlagwörterregister zur Rationalisierung. Westdeutscher Verlag, Köln und Opladen 1957, 366 blz., D.M. 56.

Prof. Dr. Theodor Beste: *Die Mehrkosten bei der Herstellung ungängiger Erzeugnisse im Vergleich zur Herstellung vereinheitlichter Erzeugnisse*. Forschungsberichte des Wirtschafts- und Verkehrsministeriums Nordrhein-Westfalen. Nr. 364. Westdeutscher Verlag, Köln und Opladen 1957, 342 blz., D.M. 50.

Institut Royal des Relations Internationales: *Chronique de Politique Etrangère*, deel X, no. 4-6, juli/november 1957, blz. 400-933. Verkrijgbaar door overmaking van B.fr. 180 op c.c.p. 28933 t.n.v. het Institut Royal des Relations Internationales, Bruxelles.

Dit ruim 500 blz. tellende speciale nummer van „Chronique de Politique Etrangère” is geheel gewijd aan de gemeenschappelijke markt en Euratom.

Pensioen- voorzieningen

Adviezen op het gebied van:

statuten en reglementen
belegging in
waste-rentedragende waarden
zelfstandige aandelenbelegging
rendementsverbetering
risicodekking

Het Bureau voor
Pensioenfondsen van
DE TWENTSCHE BANK

vacatures

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij het **Energiebedrijf** is te vervullen de functie van

chef van de afdeling interne controle en organisatie

Gevraagd wordt een accountant (lid N.I.V.A. of V.A.G.A.) met enige jaren ervaring.

Salarisgrenzen f 9.958,- - f 12.852,-. Aanstelling boven het minimum is mogelijk. De verplaatsingskostenregeling is van toepassing.

Sollicitatiebrieven, welke uitvoerige inlichtingen dienen te bevatten omtrent opleiding en ervaring, met pasfoto van recente datum, te richten tot burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis. Inzending binnen 14 dagen onder no. 50.

(zie ook de vacatures op blz. 142)